

III RIIGIKOGU

8. istungjärk. **Protokoll nr. 212 (13).**

1929.

III Riigikogu koosolek 8. veebruaril 1929
kell 17.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **A. Rei**, sõjaminister **M. Juhkam**, raha- ja kaubandus-tööstusminister **A. Oinas**, töö- hoolekande- ja haridusminister **L. Johanson**, teedeminister **O. Köster**, välisminister **J. Lattik**, põllutöö- minister **K. Soonberg**, sise- ja kohtuminister **T. Kalbus**.

Päevakord:

1. Sõjast keeldumise lepinguga ühinemise seadus — III lugemisel.
2. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./30. aastaks — I lugemisel.
3. Talumajandusnõuande korraldamise seadus — maakomisjoni ettepanek.
4. Riigiteenijate teenistusvanuse tasu seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**, pärast esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **O. Liigand**, pärast sekretär **A. Tammann**.

Koosolek algab kell 17.30 min.

1. **Päevakorra täiendamine.** Juhataja **R. Penno**: Avan Riigikogu koosoleku.

Päevakorda võetakse nähtava enamusega **J. Voiman**'i (stp) ettepanekul 1. punktiks komisjonide täiendavad valimised.

2. **Komisjonide täiendavad valimised.** Nähtava enamusega valitakse koosseisu komisjoni **B. Eilman**'i asemele **K. Ast** (stp).

3. **Sõjast keeldumise lepinguga ühinemise seadus — III lugemisel.** (Vaata tekst protokoll nr. 211 (12), veerg 335.) Aruandja ülesannetes välisminister **J. Lattik**. Seaduseelnõu ühes redaktsiooniliste parandustega võetakse nähtava enamusega vastu paragrahvide

viisi ja lõpuhääletamisel redaktsiooni komisjoni andmata.

4. **Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./30. aastaks — I lugemisel.**

haksin juhtida tähelepanu rohkem üksikasjadele, mis suurte kõneluste juures vahele jäänud ja millel peaks tähtsus olema, sest et eelarve on kogu riigi eelarve, ja nii mõndagi on tarvis öelda maakondade seisukohast.

Üks sarnastest küsimustest, mis täiesti erapooletu ja asjalik, on küsimus, mis tabab kõiki meie rahvakihte, nimelt õigusemõistmise ja õiguslikkude vahelkordade korraldamise küsimus. Seda küsimust pole siin eelarve arutusel keegi kõnelejatest käsitanud, ja sellepärast leian tarviliku sellele tähelepanu juhtida.

Meil on küll viimasel ajal ilmunud näitelavale mingisugune kohtute reformeerimise kava, ja see kava on puutunud ka õigusteadlaste hulka, kes aga omasoodu selle kava maha arvustanud ja leidnud seal koguni vastolusid põhiseadusega. Sellekohased õigusteadlaste seltsis peetud referaatide kokkuvõtted on ilmunud ajalehes. Ma jätan selle kohtute korraldamise seaduse kava sinna, kus see praegu puhkab, sest siin pole paras aeg seda arvutama hakata, kuid ütlen üht, et seni, kui nimeetatud kavast asja saab, peab valitsus hädatarvilikumaid uuendusi kohtute suhtes läbi viima. Meil on suure reformid teostatud hariduse ja agraralal, kuid kohtukorralduses pole edasi nihutud, olgugi et põhimõtte püsib ja käsib kohut olla rahvale kättesaadav ning kiire.

Meil tegutsesid enne vabariigi loomist Vene kohtu korralduses talurahva- või vallakohtud. Need kandsid tolajal seisuslikku ilmet ja neile kohtutele allus talurahvaseisusest inimeste õiguslikkude vahelkordade selgitamine väiksemas maastaabis, päranduseasjades aga täielikult.

Vabariigi ajal, kui kaotati seisused, kaotati iseenesest ka seisuslikud vallakohtud, kuid hädasunnil jäeti neile siiski teatud ülesanded, mis praegugi püsivad, see on hoolekande kord, nõndanimetatud valla vaestelaste kohtud. Valla vaestelaste kohtute ülesandeks on hoolekande teostamine mahajäetud varanduste ning ala-aliste ja nende varanduste üle. Samuti peavad praegused valla hoolekande- või vaestelaste kohtud endist valla- või talurahvakohtu arhiivi, kus leiduvad pärijaks kinnitamise dokumen-

R. Vreeman (põl): Vabariigi 1929./30. aasta eelarve juures on küll pikki kõnesid peetud ning eelarvet üldiselt ja põhjalikult arvustatud, kuid mina ta-

did ning igasugused lepingud pärijate omavalhelise päranduse jagamise ja päranduse vastuvõtmise üle. Neis kohtutes hoiduvad al samuti arhiivid endiste kohtumõistmistele, mis võivad teinekord tähtsad olla mõne õigusliku küsimuse lahendamisel. Vallad peavad ka praegu neid hoolekandekohtuid ülal ning kulutavad selleks summasid.

Tegelikult aga ei ole sarnane vallakohtute tardunud olukord põrmugi soovitatav ja olukorraga või elunõuetega kokkukõlas. Võtame näiteks asjaolu, et keegi kodanik on Vene ajal vallakohtus testamendi või seaduslikul teel pärijaks kinnitatud, ja sarnane vallakohtu otsus on täieliku seadusliku jõu omandanud. Ja kui kõik maksukohustused ka täidetud, siis võiks seda pärimist päritava vara suhtes sarnaseks pidada, mis annab omanduseõiguse saamiseks kinnistamise võimaluse. Kuid Tartu-Võru rahukogu kinnistusejaoskond on asunud seisukohale, et endised vallakohtu otsused, kuigi need lõplikud, pole küllaldased selleks, et nende otsuste alusel saaks päriajaid kinnistusejaoskonnas päritava vara peale kinnistada, sest endised talurahva- või vallakohtud on oma olemasolu kaotanud, ja praegused valla vaestlastekohtud, kes endisi otsuseid arhiivist välja annavad, pole võimelised või kompetentsed neid õigeteks ja seadusejõulisteks tunnustama, vaid seda peab tegema rahukohtunik, kes tööga täiesti üle koormatud. Selleks tuleb kodanikul, kes ammu juba kinnitatud pärijaks, elada üle uus protseduur endise otsuse kõvendamiseks. Rahukohtunik, kes seda tööd peab toimima, pole sugugi rohkem kompetentne nende endiste otsustega, kui seda on kohalik valla hoolekandekohus, kelle kapis alal hoiduvad aktid, mille põhjal sündinud pärimine. Rahukohtunik teeb endisele vallakohtu otsusele oma otsuse lisaks, see on, tõestab endist otsust. See tähendab kahekordset otsust ühes asjas, mis pole seadusega kokkukõlas. Ometi aga nõutakse seda, ja kodanik peab need nõuded täitma, kulutades palju aega kohtuasutuste vahel käimiseks ja suurendades ühteaegu rahukohtuniku tööd, kes isegi üle koormatud.

Teisest küljest jälle nõutakse praegustelt valla hoolekandekohtutelt küllalt suurt ülesannete täitmist, antakse suured varandused vallakohtute valitsemisse kuni pärijate kinnistamiseni praegumaksva korra järgi.

Kas ei tuleks siin valitsusel, eriti kohtuministeriumil revideerimisele võtta seda maksvat korda? Ja mispärast? Minu arvates seepärast, et kohtuministerium ise ei salga ka, et kohtud on praegu järjest kasvava tööga üle koormatud. Rahukohtunikkudel on uued jaoskonnad, kus aktide arv aastas ulatub 3—5000-ni. Arvake välja, palju seal igapäev akte sisse tuleb,

kuipalju see puhtkantseleilist tööd nõuab, sest peab ju rahukohtunik korra järgi kõik aktid vastuvõtmisel läbi lugema ja puuduste üle märkused tegema, millest tekivad omasoodu kirjavahetused. Sarnastes tingimustes töötavad praegu rahukohtunikud, ja ei ole siis ka ime, kui asjade otsustamine väga aeglaselt läheb, ja kodanikkude õiglased huvid selle all kannatavad. Tihti venib üks väike nõue või tüliküsimus aastate viisi. Eriti pahandatakse rendi- ja üürivahekordade lepingute lõpetamise ja väljatõstmise nõuetes, sest kui rentnik või üürnik tahab rendiobjekti edasi pidada, kui see talle soodne, olgugi et ta seda rikkunud või tähtaeg möödunud, siis on ta kindel, et kohtute aeglase asjaajamise tõttu ta veel vabalt ühe aasta edasi võib püsida ja alles siis tõstetakse ta välja. Asi pole parem ka võlavahekorras. Kõik need nähtused loomulikult pahandavad kodanikke ja tekitavad õigustatud meelepaha.

Edasi näeme, et rahukohtunikkude toimetuses on väga suur hulk sarnaseid asju, mis ilmaaegu aega viidavad nii asjaosalistele, kui ka kohtunikkudele tööd suurendavad. Need on igasugused väiksed tüliasjad, tühised nõudmised, omavolilised toimingud, näiteks võõral heinamaal söötmises, põllu rikkumises või muus rikutud pidamises j.n.e. Kõigi sarnaste kohapealsete asjadega peavad praegu tulema nii asjaosalised kui tunnustajad kauge maa tagant, mõnikord isegi 40—50 kilomeetri kauguselt rahukohtuniku juurde. Kõiki sarnaseid asju otsustas varem vallakohus, tundes ja teades täpselt protsessijaid pooli ja tüli või nõude aluseid. Nüüd peab siin õigust mõistma rahukohtunik, kellele võõrad kohapealsed inimesed, nende kombad ja harjumused, sellest on siis ehk ka tingitud hulgalised edasikaebused rahukohtunikkude otsuste üle, mis omakord koormab rahukogude tööd. Vaadake, sarnane seisukord on, kui ma ei eksi, üleriiklik ja igalpool on kuulda häält, mis räägivad vallakohtute uuesti ellukutsumise kasuks. Korra tegi vist ka kohtuministerium tegemist selle küsimusega, paralleelselt kaaludes seisukohta rahukohtunikkude arvu suurendamisega maakondades. Mul ei ole selleks võrdlevaid andmeid, kuid nagu mäletan, andis üks endistest kohtuministritest seletuse, et kui asutada igasse kihelkonda rahukohtuniku jaoskond või kutsuda ellu vallakohtud, siis see väljaminekute suhtes võrdse kulu annab. Kumb neist seisukohtadest õigem — pole otsustatud, kuid rahva huvide seisukohalt on otstarbekohasemad vallakohtud, sest kihelkonnakohtud jääksid rahvale pea samuti kaugele, kui praegused kohtudki. Kulude seisukohalt tulevad vallakohtud kahtlemata odavamad, kui arvesse võtta asjaolu, et ka praegu peavad vallad eel-

poolnimetatud valla hoolekandekohtuid ülal pidama, mis samuti kaunis suurte kuludega seotud. Praegusele tegevusele uut juurde liites saab ikkagi kahtlemata kokkuhoidu. Peaasi on aga otstarbekohasuse küsimus.

Võib ehk selles küsimuses ka vaielda vastu, kuid minu soov ja seisukoht on sarnane, et meil tuleb siin midagi teha, sarnaselt edasi kestes kannatab õigusemõistmise töö viljakus.

Edasi läheksin üle kohapealsele küsimusele Võru-Petserimaa kohtu alal, ja see on kinnistusejaoskonna ja rahukogu küsimus. Ma ei tea, kuidas see mujal maakondades on, kuid Võrumaal on suurem ossa kinnisvaradest pärandustõmpude või kinnistamata pärijate pidamisel, rääkimata Petserimaast, kus isegi kinnistamist vähe tunti ja hingemaid peeti. Praegu töötab seal kinnistusekomisjon, kes maa kruntidesse ajab ning õiguslikud omanikud kruntidele kinnitab. Võrumaal on iga kui väiksema küsimuse juures tarvis nõudja või kostja puhul määrata hoolekande korras kostjad hoolekandjate näol, kui tahad mingisugust lepingut teha või kohtulikku toimetust ajada. Samuti on kinnisvarade valdajad ise hädas oma majapidamistega, eriti viimasel ajal, kus laenude jaoks nõutakse igal puhul tunnistusi ja tõendusi varanduse seisuga üle. Meil on talud suuremalt osalt veel vanaisade nimel, kes omalajal need talud kas mõisnikkudelt või kroonult ostsid. Ja nende nimel need ka nüüd on. Praegu on pärijate vahel omanduseõiguse vahekorrad mõneski kohas õige segi läinud, mille tagajärjel paratamata kohtuprotsessid käivad, mis sugugi kerge läbi viia ei ole. Kõige selle nähtuse põhjuseks on raske kinnistamise võimalus. Võrumaa kinnisvarad kuuluvad vanast ajast Tartu-Võru rahukogu juures oleva kinnistusejaoskonna alla, mis kaugel asub. Kinnistamine nõuab täpsusi, ja kui mõne vormilise vea pärast ettevõetud kinnistus pooleli jäi, siis enamasti see ka igavesti pooleli jääb. Kui juba üks põlv vahepeal oli surnud, ilma et kinnistatud oleks, siis muutus kinnistamine veel raskemaks. Kui nüüd veel arvesse võtta maareformi põhjal uuesti rajatud kinnisvaraüksusi asunikkude, riigirentnikkude, käsitöö- ning talumaadest eraldatavate väikekohtade näol, mis kõik võivad aastate jooksul kinnistatud saada, lisaks sellele veel Petserimaa uued üksused, siis tekib Tartu kinnistusejaoskonnas, kus praegugi töö ülekoormatus, sarnane ummik, mida pärast raske lahendada.

Neil põhjustel kerkis läinud aastal kohapealsetes omavalitsuste esindusekogudes seisukohtade võtmine ja avaldamine kinnistusejaoskonna nõutamiseks Võru-Petserimaa jaoks eraldi. See ei ole ka raske teostada, sest teadupärast

peetakse Võrumaa kinnisvarade kohta kinnistuseandmeid eraldi Tartumaa omadest.

Rahuldusega võib tervitada seaduseelnõu, mille kohtuministeerium hiljuti esitanud Riigikogule kirjeldatud küsimuse lahendamiseks.

Paralleelselt kinnistusejaoskonna küsimusega on üles kerkinud ka rahukogu korraldus, mida omaks võtnud Võru maavolikogu oma koosolekul, niisama Võru linnavolikogu ja paljud Võrumaa vallavolikogud. Siin on seisukord järgmine.

Praegu kuuluvad Tartu-Võru rahukogu ringkonda Tartu-, Valga-, Võru- ja Petserimaa ühes sinnakuuluvate linnadega, kuna rahukogu ise asub oma ringkonna ühel otsal — Tartu linnas. Tähendab, ainuke rahukogu nelja maakonna jaoks. Kõigis suuremates kohtuasjades tuleb Võru- ja Petserimaa kodanikel Tartus käia, mis liiga kaugel asub, ja seega suurte kulude ja ajakulutusega ühenduses. Eriti raskeks kujuneb see tunnistajatele ja vaesematele Petserimaa ja Võrumaa kodanikele, kelle majanduslikud võimed tihti ei jätku oma igapäevaseks peatoiduseks, seda vähem veel pikkade ja kulukate reiside ettevõtmiseks Tartu kohtukutsete peale. Kuigi Tartu-Võru rahukogu II aste, s. o. apellatsioonaste, ja I kriminaal-jaoskond aeg-ajalt Valka, Võrru ja Petseri väljasõite korraldavad, ei rahulda see kaugeltki kõiki kodanikkude nõudeid, sest kõik protsessideks ettevalmistatavad tööd ja toimetused tulevad ikkagi Tartus ajada, kuna kohtu kantselei Tartus asub. Selle rahukogu I tsiviiljaoskond — tsiviilasjus endine ringkonna kohtu aste — ei sõida üldse välja, mille tõttu kõik suuremad ja tähtsamad tsiviilasjad Tartus tulevad ajada, ja kodanikel oma kohtuadressid Tartus üles anda, ning tunnistajail neis asjus Tartu sõita. Vaesemad inimesed, kelle protsessuaalhuvid kuidagi kinnisvaradega seotud või muidu rahukogule alluvad, ei jõua aga üldse oma asju Tartus ajada ja sellepärast peavad olude sunnil oma seaduslikest õigustest loobuma, sest lihtsalt ei jätku nii palju raha, et Tartus protsesse ajada. Ei ole sugugi haruldus näha, kui Petserimaa kodanikud, kes Tartu kohtusse kutsutud, jalgsi läbi pori ja lume päevade viisi Tartu poole ja tagasi kõmpsiivad, sest puudub ju kulukaks raudteesõiduks raha ja mitteilmumise eest karistatakse 100 krooniga, mis on Petserimaa mehele terve varandus. Niisugune seisukord on täiesti ebaloomulik ja riiklikust seisukohast täiesti lubamatu nähtus, sest õiguseriikluse seisukohal asudes peame ka kodanikele nende õiguste kaitseks vajalikud ja kättesaadavad abinõud looma, ega tohi nende hankimist kodanikule piinaks muuta.

Võrumaal elab praegu umbes 80.000 ja Petserimaal umbes 60.000 elanikku, ja luuakse kokku umbes 40—50 tuhat kinnistuseüksust, missugune arv täiesti õigustab rahva nõudmise, et nende kahe maakonna tarvis iseseisev ja ligidalolev rahukogu luuaks. Praegune Tartu-Võru rahukogu on nelja maakonna jaoks oma asukoha tõttu täiesti võimetu rahva nõudeid täitma. Täiesti otstarbekohane ja rahvanõuetele vastav oleks selle rahukogu jaotamine kaheks iseseisvaks — Tartu-Valga ja Võru-Petseri rahukoguks. Sellega oleks seekohus Tartus, Tartumaa ja Valgamaa elanikkudele kättesaadav, ja Võru-Petseri rahukogu Võru linnas, samuti Võru- ja Petserimaa kodanikele parajas kauguses. Mõlemal rahukogul oleks üks väljasõidukoht — Tartu rahukogule Valka ja Võru rahukogule Petserisse —, mis asjaajamise võimalused normaalseks looks ja kohtud ligemale tooks.

Praegu on Tartu-Võru rahukogu I astme tsiviiljaoskonnas terve hulk protsesse järjekorda ootamas, mis nähtavasti niipea kätte ei jõua, kuigi kohtunikud hoolega töötavad ja kohtuistungid isegi mõnikord hilise ööni ja varahommikuni kestavad. See on juba asjaosaliste inimeste ületöötamine, ja tulemused ei või loomulikult nõuetele rahuldavad olla. Kõigest sellest on aga võimalik üle saada, kui see rahukogu kaheks jaotada, kohtunikkude arvu vähe suurendada ja kohtute asukohti rahvale ligemale tuua, mis loomulikult ülipiirvuse vajaduse kaotaks.

Teadupärast on Tartu praeguse rahukogu koosseis kahekordne. Ei ole raske seda poolitada ja üks koosseis tuua Võru-Petseri rahukogu jaoks ja teine jätta Tartu. Oletades, kui on Tartu-Võru-Valga rahukogul suurem töö, siis võiks seal ühe kohtuniku võrra koosseisu suurendada, kuna aga Võrus on kohtuministeriumil olemas oma kinnisvara, ja ruumide suhtes ei peaks ka erilist raskust olema, nii et ei saaks seda ära mahutada.

Peale selle paistab eelarvest, et kohtuministerium on suurendanud 17 ametniku juurdepalkamisega kohtu kantseleide alal oma koosseisu. Tähendab, tuuakse, tsentraliseeritakse kõik kohtud ühte kohta, pannakse kahekordse koosseisuga kohtunikud töötama sinna selleks, et rahvas kauge maa tagant peaks kohtus käima. Mispärast ei koondata kõiki rahukogusid Tallinna? Ruumide ja valguse suhtes tuleks ka see odavam, aga kodanik — see las käib kaugelt kohtus.

Ka tehniliselt ja riigimajanduslikult ei sünnita selle kohtu lahutamise kaheks iseseisvaks üksuseks mingisuguseid raskusi. Võru- ja Petserimaasse puutuvate asjade eraldamine

on hõlpus, sest peetakse neid praegugi Tartus iga maakonna kohta eraldi.

Osa kohtuliikmeid võiks ka Tartust üle viia Võru-Petseri rahukogu juurde, ja see ei tekita majanduslikult ka mingisuguseid kulusid, seda enam, et ka võimalikud kulude suurenemised mitmekordselt tasutakse sellega, kui asjad kiiremini liikuma hakkavad. Siis suureneb ka kohtulõivude ja -maksude sissetulek riigikassasse ja jäävad teisest küljest ära suured tunnistajate käigu kulud ja kohtu väljasõidu kulud riigi arvel.

Eelarvest näeme, et maksud, mis kohtuministeriumile sisse tulevad, kohtumaksud, kohtulõivud, pärandusemaksud ja teised maksud, ületavad kaugelt kohtuministeriumi eelarve. Tähendab, kohtuministerium kaupleb kasuga. Kui siin mõne ametniku juurde võtame, ja see ehk veidi kulu peaks tekitama, siis ei tõsta see nurinat, sest kohtud on tööga väga üle koormatud, ja inimesed tahavad näha, et nende kohtuasjad kiiremini liiguksid. Siin peaksime rahva nõuetele vastu tulema.

Kokku võttes tuleb otsusele jõuda, et need uuendused kohtute korralduses Võru- ja Petserimaa rahva huvidele täiesti ajakohased ja vastuvõetavad oleksid senikaua, kui kõigist uutest kavatsustest asja saama hakkab, seda enam, et elu areneb omasoodu edasi ja esitab meile igapäev oma nõudeid, mis oodata ei lase, vaid rahuldust nõuavad. Kohtud peavad rahvale ligemal ja kättesaadavad olema, ja kuigi nende sisemist korraldust ja asjaajamise viise muuta, peavad need asutused ikkagi koha peale jääma. Valitsus peaks selle küsimuse teostamise otsekohe kaalumisele võtma, sest ei moodusta see enesest ju mingisuguseid tehnilisi ega majanduslikke raskusi riigile, vaid rahva elulised vajadused oleksid seega suuresti rahuldatud.

Üks küsimustest, see on kinnistusejaoskonna küsimus, on kohtuministeriumi poolt vajalikuks leitud, ja on juba seesugune seaduseelnõu ilmunud, kuna siis Tartu-Võru rahukogu kahekspoolitamine niisamuti tarvilik on, missugune arvamine ei ole minu isiklik arvamine, vaid see on ka Võru omavalitsuste esindusekogude seisukoht.

Neid seisukohti peaks valitsus ja rahvaesindus kaaluma tulevase eelarve arutamise puhul.

Ühenduses kohtukorraldamise ja kinnistusevõimaluste loomisega seisab ka Pärandusemaksu seadus, mis 1920. a. Riigikogu maksma pannud. Selle seaduse kaudu on loodetud saada suuri sissetulekuid riigikassasse kinnisvarade ülemineku puhul ühelt teiselt. Maksumäärad on seaduses päris kõrged ette nähtud. Siin on aga vastupidist

kätte saadud. Selle asemel, et suuri makse päranduselt maksta, jätavad kodanikud need üldse kinnistamata ja järelikult ka maksu maksmata. Seda näitab ka eelarves pärandusemaksuna sissetulev summa 400.000 krooni ehk 40 miljonit senti. Niisugune summa on tegelikult selleks liiga väike.

Tuleb kiires korras vastu võtta põllumeeste kogude rühma poolt esitatud pärandusemaksu seaduse muutmise seadus, mis riigile võimaldab väiksema maksumäära juures saada suuremaid sissetulekuid. Kui pärandusemaksu liiga kõrgele kruvime, siis ei suuda kodanikud seda maksta, ja see loob soovimatuid vahakordi, nimelt võivad omanduseõiguse vahakorrad segaseks muutuda, ja see oleks halb ka kolmandate isikute suhtes. Peale selle on veel see hüvang, et inimesed saavad normaalse seisukoha, ja kinnisvarad leiavad omanikud.

Edasi leian mina tarviliku olema Lõuna-Eesti, Võru- ja Petserimaa seisukohalt eelarve puhul alla kriipsutada ja selgitada meie põllumajanduslikku olukorda, mis meil praegu aset leiab. Nimelt põllumeeste kogude poolt on arupärimine esitatud ikalduse asjus läinud aastal, et teada saada, mis valitsus selle kohta arvab ja mida ta selleks teha tahab. Neis küsimustes on pikalt ja laialt seletatud, kuid ma tahan märkida seda, et kui ikaldusest ja põllumajanduse raskest seisukorrast üldse jutt on, siis on see kõige raskem Võrumaal. Ma ei räägi siin protsentide määrast, mis komisjonide poolt määratud, ega erilistest laenudest, vaid juhin tähelepanu sellele, mida ehk mujal maakonnas ette ei tule, nimelt on Võrumaal talusid, kellel läinud sügisel ei olnud üldse vilja peksta. Peale selle on paljud talud heinasaagist ilma jäänud. Võrumaal on suured heinamaad Peipsi ja Vöhandu sängis, kus muidu mitmed tuhanded heinakuhjad püstitatud, tänava aasta ei näe meie seal aga ühtki kuhja. Samasugune lugu on ka Mustajõe ääres, ka seal on kõik heinast ilma jäänud. Põllumajandusele tähendab see suurt hädaohtu, sest selle tagajärjel puudub võimalus kariloomi pidada. Kuid tõeliselt öelda, saadakse praegu kuidagiviisi läbi, sest Võrumaa inimese iseloomuks ei ole, häda palju kurta, ta kannatab vaikselt seni, kui ta vähegi läbi saab. Kuid nüüd paistab, et seisukord muutub eriti kriitiliseks kevadel, ja ma loen oma kohuseks siin eelarve juures sellele tähelepanu juhtida. Võibolla eelarve hakkab 1. aprillist maksuma, ja kui põllutöeministeerium, kes meie põllumajanduse eestvedaja, suunamääraja, meie riigi parem käsi, kes riigi sissetulekute ja rahvamajanduse heakäekäigu eest peab hoolitsema, sest keegi ei saa tunnustamata jätta, et meie riik on põllu-

majanduseriik, kui see põllutöeministeerium paneb kodanikkudele kohustusi, siis järelikult peab ka kodanikkudel õigusi olema. Selleks õiguseks ei loe ma käesoleval juhtumisel muud, kui meie põllumehele on õigus nõuda, et nüüd, kus ta hädas on, peaks valitsus olema tähelepanelikum ja varakult pidama plaani, kuidas saab seda põllumeest aidata. (J. Piiskar, stp: Aga kui tööline hädas on, kuidas siis?) Töölisi aidatakse alati hädaabitöödega ning maksimisega mitte midagi tegemise eest. Alles hiljuti oli kuulda, kuidas Pärnus kingitusena makseti töötatööliste mittemidagi eest palka. (M. Martna, stp: Aga ka töölisel on raskusi.) Ma ei salga, et ka töolistel raskusi oleks, ja ma ei usu, et ka Teil alati hea elada on. Nii on igal kodanikul omad raskused. Kuid töölisel on kohustusi riigi vastu vähem, ta ei maksa neid makse, mis riik paneb kinnisvarade omanikkudele, talumeestele. Ja kui need kinnisvarade omanikud, kellele makse pannakse, oma kohust täidavad, siis peab riik neid looduslike õnnetuste puhul, kui nad tõesti hädas on, ka teise käega avitamata. (M. Martna, stp: Kuulge, selle seletuse järgi on riigikassa siis kindlustusekassa.— K. Päts, põl: Töötatööliste on see siis ka kindlustusekassa.— M. Martna, stp: Töötatööliised ei ole seda nõudnud.) Põllumehed ei ole seniajani kunagi palunud enesele toetust, ei ole kunagi palunud niisugust kindlustusekassat, nagu Teie ütlete, kust neile ilmaaegu makstakse summasid. Põllumehed nõuavad hädakorral laenu ja selle eest maksetakse protsente, nad peavad selle riigile tagasi maksuma. Maksustamise kergendamise peab aga riik arvesse võtma, ja sellepärast võtta sealt, kus midagi ei ole, oleks ülekohus. Ma tahtsin seda praegu puudutada. Valitsus on praegu kinnitanud keskmise tulumaksu normi Võrumaa jaoks: igalt puhtakasurublalt 6 krooni 50 senti. On antud võimalus neile, kelle ikaldusehäda olnud ja akti osaliseks saanud, tulumaks ära jätta, aga nüüd meie kuulsime siin arupärimis-koosolekul, kuidas ikalduse komisjonid oma tööd teinud, kuidas vähemalt Võrumaal paljudes valdades kodanikkudel aimugi ei olnud ikaldusekomisjonidest, ja kuidas paljudes valdades hinnati ikaldusehäda alla 50%, järelikult ei ole kannataja ikalduse-laenu osaliseks saanud, ja sellepärast tuleb tulumaks täies suuruses maksta. Kui nüüd selle juurde, kes ise näljas ja kelle kari näljas, läheb riigiametnik sundtäite korras nõudma riigi maksu, nagu see iga aasta olnud, siis oleks see enam kui ülekohus.

Ma kannaksin siin ette ühe Võrumaa põllumehe hädakisa, mida ta eeskätt Võru maavalitsusele avaldab, ja sellest paistab üks joon välja, et häda on juba praegu olemas, rääkimata sellest, kuidas põllumees elatab end ise ja oma karja uue lõikuseni. Nimelt kirjutatakse palves järgmist: „Kasutan Timo valla nr. 50 talu $\frac{1}{3}$ maa-ala, mis isalt päritud, 1918. a. siinamaani. Talust eraldatud kehvad, madalat ja soist metsamaa pinda hooneteta kätte saades nõudis suurt jõupingutust ehitamiseks ja korraldamiseks. Eelmistel aastatel kõige hoole, usinuse ja kokkuhoiu juures andis põld kõige vajalisemat ülalpidamist minule abikaasaga ja meie kümnele lapsele. 1927. a. suvi oli juba kehv, sest soone maapind ei lasknud kevadel õigel ajal maad harida ja külvata. Möödunud suvi oli aga sedavõrt vihmane, et kraavid ei jõudnud vett, mis sealpool olevast „Suurestsoost“ ühtelugu peale voolas, ära viia, ja vesi laienes põldudele, mille tagajärjel minu kartuli- ja odrapõllud täitsa hävinesid, kaer ja lina pooltki saaki ei andnud ja rukkist $\frac{1}{3}$ hävines. Võtsin seemnevilja ühisusest uuesti linaseemet ja külvasin odra ja kartuli asemele, kuid hukkus seegi seeme. Andsin palve ja vaadati komisjoni poolt ka üle, kuid ei tea missugustel põhjustel minu nime liigvee tõttu kahjusaanute-abisaajate nimekirjas ei olevat.

Nüüd olen küll äärmises seisukorras ja ei oska omale teed leida, kuidas oma peret ülal pidada. Kõige parema tahtmise juures on see kõrvalise abita võimata. Kümnest lapsest kaks suuremat oli välja teenima antud, kellest üks praegu veel teenib, teine aga koolialine tuli koju koolis käima. Kaks järgmist suuremat jätsin omale abiks põllupidamisele. Kuus last on aga väiksed, kellest teenijat ei ole. Seniajani ei ole ühiskonda koormanud mingisuguse abi saamisega — pole minu lapsed sealtantava toetuse osalised olnud — vaid ehk küll vaevaliselt, siiski ausal teel olen oma peret toitnud ja ausate kommetega riigikodanikke püüdnud kasvatada, praegu aga, kus minul see ülejõu käib, julgen paluda Teid, kelle võimupiirile alluvad komisjonid ja teised asutused, eelpool mainitud arvesse võttes, minule ikalduselaenu määrata.“ See palve on edasi saadetud Timo vallavalitsusele, kas need andmed tõele vastavad, mille peale vallavalitsus teatab, et need andmed tõele vastavad. Kodanik, kel on 10 last, on kogu aja harinud maad selleks, et pärast noori kodanikke saaks Eesti riigile rohkem, ja ta ei ole seni appi karjunud. Nüüd ta tõesti hädaldab ja ta ei soovi muud kui ikalduselaenu. Kahjuks on härra Martna ära läinud, tema saaks sellest

aru, et see on ka üks vaene inimene, aga tema ei taha muud ülalpidamist ja tasu, vaid ainult laenu. Peale selle on põllupidajatel raskusi endiste laenude, nagu jõutoidu, seemnevilja laenude j.n.e. tasumisega. Mitmel puhul on niihästi vallavalitsusse kui ka maakonnavalitsusse läinud põllupidajad koos ja seal oma häda avaldanud, mis ka keskkohale teatavaks saanud. Muu seas on Võrumaal Haanja vald, mis on Võrumaa kehvematest valdadest, protokolleerinud seisukoha, et 75% tervest vallast on ikaldanud ja palus põllutöoministeriumi, võtta abinõud käsile, et kohalik vallarahvas nälga ei jääks. Vaadake, härrad Riigikogu liikmed, võibolla paistab mõnele minu rääkimine igav, ja see on seletatav seega, et paljudele ei ole tähtis, kuidas maal põllumees elab. Võibolla see inimene, kellel on kindlustatud sissetulek 1-sest kuni 1-ni, vaatamata sellele, kuidas maal põllumajandus areneb, tunneb ehk kaasa siis, kui tal on hea süda, või kui tal on maal sugulasi, aga kui tal neid ei ole, siis ta jääb selle häda kohta külmaks pealtvaatajaks. Kes aga tõsiselt asja sisusse tunginud ja vaatab meie riigi üldist seisukorda, see peab tunnistama, et tuleb kahtlemata võtta tõsiselt seisukoht ja vaadata, mis tulevikus teha. (Kohtuminister T. Kalbus: Härra Vreeman, see on ju lahtisest uksest sisse murdmine Teil praegu!) Kuidas nii? Mina arvan ümberpöörduvalt, et mina koputan põllutöoministeriumi kinnisele uksele, kes ei võta kuulda neid asju. Kui on uks lahti, siis ta kuuleb, ja mul on heameel. Läänud aastal oli Võrumaal, see on 1927. aastal, mõnes kohas põuaikaldus, ja Võrumaal Luhametsas palusid endised Vene asunikud laenu ja saatsid palve valitsusele. (Kohtuminister T. Kalbus: Aga mis ütles selle peale Teemant?) See kiri oli adresseeritud põllutöoministrile. Ega Riigivanem igat asja ei otsusta. (A. Schulbach, tütar: Aga kui see saatkond käis Teemandi juures, mis ta siis ütles?) Kui Teie rühma esindajal midagi on südame peal, siis Teie rääkige ka. Nii et olge rahul ja kirjutage edasi, mis Teil praegu kirjutada on. Teid see küsimus nähtavasti vähe huvitab. (J. Vain, stp: Meie oleme huvitatud küll, mis siis härra Riigivanem ütles.) Mitte Riigivanem, vaid põllutöoministerium, kelle ülesandesse see kuulub. Võru maavalitsus moodustas komisjoni ja saatis selle komisjoni 2—3 hädaldaja juurde, ning komisjon tegi nende 2—3 põllupidaja kahjud kindlaks ja esitas põllutöoministeriumile maavalitsuse arvamise juurde lisamisega,

et neile on tarvis hädasti ikalduselaenu ja endiste laenude pikendamist. (A. Schulbach, tõer: Jaan Teemant ei ole veel üldse vastanud sellele. — Naer.) Kuulge, härra Schulbach, kannatage. See kiri tuli põllutöoministeeriumi, põllutöoministeeriumist oli see kantud valitsusele ette, ja sama Jaan Teemandi valitsus oli otsustanud anda neile põllupidajatele laenu, neile võimaldada seemnevilja ja ka, kui ma ei eksi, peale selle tulumaksu vähendada. Mul on kirjad, mis numbritel all, ja see oli 1927. a. juunikuul. Ja see rahuldav otsus, millega Jaan Teemant rahaldas selle palve, läks tagasi põllutöoministeeriumi täitmiseks ja põllutöoministeerium vastas kodanikkudele alles 11 kuu pärast. See oli põllutöoministri kantselei. Kas, härra Schulbach, tulete jälle ütleva, et Jaan Teemant selles süüdi on. (M. Martinson, põl: „V a b a M a a“ kirjutas, tigu sõidab põllutöoministeeriumis.) Jaan Teemant vastas seega, et rahaldas palve. (V a h e l h ü ü e.) Vabariigi Valitsus, keda juhtis Jaan Teemant, ütles, et tulumaks ära jäetakse, laenu antakse, seemnevilja antakse, siis anti see täitmiseks põllutöoministrile, ja põllutöominister alles 11 kuu pärast teeb teatavaks. (Teedeminister O. Köster: Lugege see otsus ette, mul on seda väga huvitav kuulda. Tooge siia!) Saate kätte, on olemas. Ikaldusehädad oli juba suur, siis alles tuleb abi, kui see hilja on. (A. Schulbach'i, tõer v a h e l h ü ü e.) Härra Schulbach, mina võiksin ka sellest rääkida, aga siis ei olnud üldine häda, kohati oli. (V a h e l h ü ü e keskelt: Nüüd on üldine, kui Teil Võrumaal on ikaldus.) Teie ütlesite, nagu mina mäletan, et suvel, kui põllumeeste häälekandja hakkas varakult ette tooma, et Lõuna-Bestis on vihmahäda... (G. Lorenz, as: Kas Teil pott läks lõhki? — M. Laarmann, põl: Võtke aga riistad ligi. — Naer.) Kui suvel hakati Lõuna-Bestis avaldama, et meil on vihmajärgid, inimesed kurtsid oma häda, siis sotsialistide ja samuti ka tööerakonna leht ütles, et kogumehed upuvad Toompeal. Hirvitati selle üle, toodi karikatuure. Aga vaadake, kas nälja ja häda üle ka toote karikatuure. Sellelt seisukohalt välja minnes tuleks rehkendada ja varakult hoolitseda, et kodanikud saaksid seemnevilja tarvilikul määral kevadel maha külda. Ja need andmed, mis näitavad, kui suur on seemnevilja tarvidus, need andmed ei ole väiksed. Mul on Võrumaa kohta andmed sellest, kuipalju seal nõutakse seemnevilja. Kui mina neid andmeid käsitan, siis selleks, et näidata, missugune häda on

Võrumaal, ja et sinna on tarvis eelarve korras summasid. Näiteks on Võrumaal tarvis seemneviljaks otre, mina ei ole kilogrammides välja arvanud, vaid puudades, otre on tarvis 54 tuhat puuda, see on 54 vagunit. Kaera on tarvis 92 tuhat puuda, lina on tarvis 16 tuhat puuda, ristikheinaseemet 4 tuhat puuda ja kartuliseemet 107 tuhat puuda. Vaadake, see ei ole arupärimine, et kellelegi naha vahele tükki, aga mina toon ette niisugused pöörased arvud... (A. Kornell, as: Härra Vreeman, kas Teiesedateate, et inimesed tihtipeale nõuavad vilja seemnevilja arvel rohkem, kuineile tarvis läheb?) Vallavalitsused on teada andnud, et seda saab laenu näol, ega nad muidu ei saa. Võibolla teiesugune asunik tahab loota, et riik talle muidu annab. Andmed on suured ja valitsusel on raske niisugusel määral seemnevilja muretsemine, kuid siiski leiame, et võibolla valitsusel eelarves on vähe summasid kasutada ja tuleks rehkendada summade leidmisega seemnevilja muretsemiseks peatsel ajal.

Samuti tuleks, nagu ma juba enne nimetasin, tulumaksu asjus neile vastu tulla, ja jätta võimalus tulumaksu norme alandada neile inimestele, kes on ikaldusealused koha-pealsete andmete järgi. Mitmed põllumehed on kurtnud, et pole saanud teatelehti, et kevadel jäi suur hulk põlde külimate, aga akt tehti neile põldudele, mis olid külitud. (Põllutöominister K. Soonberg: Juhtnöörid olid küll üht moodi.) Juhtnööridest saadi mitmet moodi aru. Tegelikult olid kõik juhtnöörid teatud põllutöoministeeriumi esindaja käes, ja maakonna esindajate kätte need andmed ei saanud. (Teedeminister O. Köster: Juhtnöörid on Riigi Teatajas välja kuulutatud.) On küll. Aga kes loeb maal Riigi Teatajat! Ja kõik see sündis Võrumaal 10 kuni 12 päeva jooksul. Vallavalitsus ei suutnud seda selle ajaga kodanikkudele teatavaks teha. Võibolla on vallavalitsus süüdi, aga mitte kahjukkannatajad. Ja komisjonis, kus esimees julge oli, ütles, et tema arvates ikaldus on niisugune ja nii suur, ja sarnaselt ka määrati, ega teistel ei olnud palju rääkida. Esimehe käes olid kõik andmed, ja see ei lasknud kalduda juhtnööridest kõrvale. Ma tean Moisekatsi valda, kus olid laenusajad määratud klassidesse, nii nagu komisjon määras, esimene, teine ja kolmas klass. Teises kohas jälle teisiti. Komisjon on oma otsuse teinud, kuid tihti nii, et protsendi arvestamisel pole teinekord arvesse võetud kevadine mittekülvi võimalus suurvee tõttu. Nii et on igavene segadus. (A. Kornell, as: Kes

tegi ettepaneku 50% võtta? Alguses oli kavatsus mitte 50, vaid 40% võtta selleks normiks, mis kavatseti välja anda, kuid teiselt poolt pandi ette 50%, ja ma arvan, et see ettepanek Teie ridadest tuli.) Ma ei ole reas seisnud ja eitea. (Vahelhüüe keskelt: Kas sõjaväes pole olnud?) Olen, kuid seal ei ole sellest räägitud. Põllutöoministeriumis ei ole mina selajal käinud, ja võibolla olete Teie neile ridadele lähemal seisnud ja sellepärast ehk teate paremini. Tean seda, et põllumeeste koosolekul on palutud määrata täiesti lahtiseks jätta. Nüüd on uued komisjonid määratud, et olukorra järgi abi antakse, nagu tarvis. On nähtusi ette tulnud, kus laen on sinna läinud, kus seda hädatarvilikult vaja ei ole. Näiteks mõnes vallas Võrumaal on ainult vallakasak selle lehe saanud, täitnud ja abi saanud. Terve vald ei ole sellest midagi teadnud. (Teedeminister O. Köster: Halb maavalitsus.) Tõesti. Kuid aeg oli väga kiire, 10 kuni 12 päeva Võrumaal, ja ühele jaoskonnale anti mitu valda, kes pidid kõik nurmed läbi käima. Komisjoni otsuseid ei antud üldse kodanikkudele järele vaadata, et nad oleksid võinud asja läbi vaadata ja tarvilikul korral protesti avaldada. (A. Kornell, as: Kas seda oleks olnud, kui „Kaja“ kevade vara nii suurt kisa ei oleks teinud.) See tähendab Teie arvates, et kui põllumehed midagi kisavad, siis Teie tingimata risti vastu teete. Käisin Vana-Roosa vallas ja seal räägiti, et on neid, kellel on üle 50% ikaldust, kuid kes ei ole laenu saanud. (Põllutöominister K. Soenberg: Neist asjadest tuleb veel pikem rääkimine edaspidi.) Minu meelest räägin ma küllalt pikalt. (K. Päts, põl: Võib veel pikemalt, tehke, tehke.) Millega see seletatav? See on seletatav sellega, nagu härra Martinson tähendas, et põllutöoministeriumis olevat neid avaldusi niipalju, et tegevat kokku 11 puuda, ja põllutöoministerium ei suutvat neid kontrollida. Mis komisjon kohal teinud, sellega peab ka leppima. Misjaoks on ülem- ja alamkomisjon olemas, kui alamkomisjoni kõikvõimeline otsus on lõplik. (A. Kornell, as: Aga pidi siis see keskkohalt paremini nägema? — Vahelhüüe pahemalt poolt.) See tähendab valla komisjon. Mis valla komisjon Võrumaal määranud, see on ka nii jäänud. Keskkohal aga puudus üldse võimalus neid andmeid kontrollida, sest et neid, nagu ma juba tähendasin, oli üle 15 tuhande kokku tulnud. Paar aastat peaks enne

töötama, kui läbi saaks, ja siis tuleks laen alles paari aasta pärast, kui juba kari nälga surnud. Siin on väga bürokraatlikult talitatud. Ja kui niisugune bürokraatlik kord kasvab, ja eelarve-aasta puhul niiteostatakse põllumajanduse abiandmist, summade määramist, siis kahtlen, et see hädasse ka otstarbekohast abi toob.

Pea veel tähendama, et paljudes küsimustes on põllutöoministerium olnud veidi lohakas. Ma ei ütle, et võiks süüdistada üht või teist isikut. Aga ma ütlen, põllutöoministerium, mis tähtsamaid ministeeriume meie riigis, peaks olema ärkvel niisuguste põllupidajate murede puhul. Võibolla et siin vabandusi veel ette tuuakse. Härra minister seletas ja seletab võibolla ka veel. Kuid hädasid peab ette tooma, kui järgmise aasta riigi sissetulekud jagamisel on, kui on kõne all küsimus, kuhu need tulud kulutatakse. Riigikogu on praegu määraja, sellepärast on õigus iga maakonna nimel kaasa rääkida, sest ka Võrumaa annab tulu, maksab makse, kui mitte tänavu aasta, siis võibolla suudab teine maakond sellel ajal tasa teha selle, mis Võrumaal puudub. Nagu räägitakse, et Põhja-Eestis ei olnud tänavu ikaldust, et siis teeb selle ehk Põhja-Eesti tänavu tasa.

Edasi tahtsin ma õieti pahameelt avaldada... (K. Päts, põl: Aga ikka rahulikult.) see on nimelt haridusministeeriumi eelarve juures. (M. Martna, stp: Kas need kahekordsed sõidurahad jälle?) Ma õieti toetaksin neid kahekordseid sõidurahasid, kui need õieti seaduse edasiliikumiseks maksivad oleksid, nii et seadusele võiks ratad alla teha, et see kiiremini paigast nihkuks.

Kahe ja poole aasta eest esitasin ma ühes teise Riigikogu liikmega seaduseelnõu Avalikkude algkoolide seaduse parandamiseks, mis ette nägi kooliaja lühendamise kevadel ja pikendamise sügisel. Ja sel puhul võttis haridusministeerium selle seaduseelnõu komisjonist parandamiseks oma kätte, seletades, et kogu algkoolide seadus töötatakse ümber ja meie seadus kui novell võetakse ka arvesse. Sellest on aga kaks ja pool aastat möödas, ja haridusministeerium ei ole mingisugust tegevust avaldanud selle seaduseelnõu liikumisele toomiseks. Kui Riigikogu liikmete poolt seaduseelnõu esitatakse, ja kui ministeerium võtab selle seisukohavõtmiseks, siis peab ta selle ikkagi jälle tagasi tooma, seni aga magab see ikka veel haridusministeeriumis.

Nüüd on jällegi eelarve arutamise juures mul põhjust täiesti nuriseda selle üle, et haridusministeerium selles asjas magab, kuna aga see seadus on kodanikkude suhtes tarvilik ja vajalik. Asunikud, teie ei tohi sellejuures

naerda, sest teie huvides on see seadus ka tarvilik. (A. Kornell, as: Egasee nii katastroofiline ole!) Kui 2½ aastat on ära magatud, siis on katastroofiline. Meil teostatakse algkoolide seadust juba viiendat aastat, mispuhul oleks selle haridusereformi teostamise juures tähtis ka kooliaja pikkus. Maal öeldakse, ennem pandagu õppeaasta juurde, aga tehtagu kooliaega kevadel lühemaks. See on täiesti põhjendatud. Meie teame, et kari tahab hoidmist, ja kui karja saadame täisealised inimesed, siis on see rahvamajanduslikult kahjulik, sest seda võiks teha laps. (M. Martinson, põl: Eitohitööd teha kuni 18 aastani, laps peab jooksmaja mängima. — K. Ast, stp: Aga vaadake, mõni härra jõuab Riigikokku ja ei ole veel täisealiseks saanud!) Ma tahan loota, et haridusministeerium siiski esitab Riigikogule selle seaduse, mis seal kopitab, ehk küll meie haridusminister teeb rohkem nende uute sotsiaalseaduste väljatöötamisega tegemist, kuna kõik haridusse puutuvad seadused portfellis kopitavad. Sotsiaalseadusi tuleb koormaviisi, aga Riigikogu liikmete poolt esitatud seadused seisavad läbivaatamiseks 2½ aastat. (A. Kornell, as: Härra Vreeman, see on põhimõttelik küsimus, tahab pikalt kaaluda. Haridusministrid vahetuvad liiga tihti, ja selle eest hoolitsevad Teie mehed, et nad tihti vahetuksid.) See on lihtsalt Riigikogu liikmete poolt esitatud seaduseelnõude ignoreerimine. (A. Jõeäär, stp va helhü üe.) Härra Jõeäär, mina ei urgitse valitsuse kallal ja ei süüdista eriliselt kedagi, olen päris rahulikult ja erapooletult seda küsimust käsitanud. Aga kui kõik ministeeriumid niiviisi seaduseelnõusid läbi vaatavad, siis üldse seaduseelnõud edasi ei liigu. (Kohtuminister T. Kalbus: Egakõik, miskellelgi pähe tuleb, ei ole veel seadus.) Ärge arvake, et peale kohtuministeeriumi keegi ei mõista seadusi esitada. (Haridusminister L. Johanson: Homme päev kuulun järele, kus see on.)

A. Jürman (põl) (fakt. märk.): Mina tahtsin faktilise märkusega puudutada rkl. Tammann'i kõnet. Härra Tammann tõi ette pikalaenu panga asjus järgmist: pikalaenu panga põhikirja arutamise ajal olevat põllumehed vastu olnud sellele, et selle panga kaudu põllumehi finantseeritaks. Seda ei ole olnud. Mina mäletan, et küsimus seisis selles, kas pikalaenu panga kaudu anda käemeeste vastu laenu ainult asunikudele või põllumeestele üldse. Asu-

nikkude rühma poolt oli ettepanek sel kujul tehtud, et see paragrahv võimaldas ainult asunikudele anda laenu käemeeste vastu. Meie vaidlesime sellele vastu, et tuleks siis juba laiulisem kuju anda seadusele, et kui juba käemeeste kaudu laenu anda, et siis peaks see kõigi põllumeeste kohta maksma, mitte üksi asunikkude kohta. (A. Laur, as: Ajakirjandus ei avaldanud seesugust märkust.) See oli komisjonis rkl. Loo-salu' ettepanek, mis asunikkude kohta käis... (A. Laur, as: Teie üldse ei tahtnud käemeeste vastutusel anda laenu.) Kui see üldine vormel tuli, et kõigile anda, siis meie hääletasime poolt. Nii siis selles asjas ei seisnud küsimus selles, et mitte anda, vaid et anda kõigile ühesugustes tingimustes.

Teiseks tahtsime juhtida pikalaenu pangast laenu suuremal määral põllumajandusse ühispankade kaudu. Selles oli tülüküsimus. Edasi tähendati sel puhul, et kui rahareform läbi viiakse, et siis maapank saab suuremaid summasid. Nüüd, nagu härra Tammann'i kõnest selgus, ei ole maapank neid summasid saanud, mida selkorral minu kõnest olevat võidud järeldada. Mina tähendan ka, et maapangal avanes võimalus suuri summasid saada, aga kahjuks neid võimalusi, mis avanesid rahareformi tagajärjel, ei ole seni kasutatud. Nimelt on deposiitide arvel juhitud summasid mujale, mitte niipalju maapanka, kui see võimalik oleks olnud. (Kohtuminister T. Kalbus: Deposiidsummasid ei olegi enam.) See'p see kurb asi ongi, sealt on mujale summasid jaotatud. Aga see oleks see allikas olnud, ja mina juhtisin pikalaenu panga põhikirja arutamise juures tähelepanu sellele, et kõik deposiidi vabad summad peaksid minema panga pantkirjade ostmiseks. Neid oleks olnud selajal minu kalkulatsioonide järgi 400 miljonit. (Teedeminister O. Köster: Ligi 500 miljonit.) Kui ma ei eksi, selkorral oleks umbes 400 miljonit võinud juhtida maapanga pantkirjadesse. Kahjuks on seda tehtud vähemal määral, ainult 100 miljoni eest on pantkirju lunastatud.

Juhataja R. Penno: Rkl. Jürman, Teie kõneag on läbi.

A. Usai (stp) (fakt. märk.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Vreeman oma kõnes tõi valeandmeid avalikkude algkoolide seaduse osalise muutmise seaduse käigu kohta. See seadus ei ole haridusministeeriumi poolt tagasi võetud, vaid on praegu hariduskomisjonis. Seadus ilmus hariduskomisjoni 16. detsembril 1926, ja hariduskomisjon asus seaduse aruta-

misele. Aruandjaks oli, kui ma ei eksi, üks põllumeeste esindaja. (M. L a a r m a n, põl: K e s?) Ma kindlasti ei mäleta: selajal muutus komisjoni koosseis alatasa. Selle võib edaspidi selgeks teha. Ja siis, kui seadus I lugemisel vastu võeti, otsustati seaduseelnõu arutamine edasi lükata sellepärast, et selleaegne haridusminister Lattik kavatses esitada täieliku avalikkude algkoolide seaduse muutmise seaduse. Et mitte paralleelseid elnõusid arutada, mis võibolla üht ja sama küsimust käsitavad, otsustas hariduskomisjon katkestada seaduseelnõu arutamise, ja praegu on veel see elnõu hariduskomisjonis.

M. L a a r m a n (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Põllumeeste kogude rühmast on juba siit kõneldud tuleva-aasta riigi eelarve kohta, on seda tehtud üldjoontes. Minu ülesandeks ei ole siin õieti eelarve-kõnet pidada, vaid teha mõned väiksed ääremärksed üksikute küsimuste kohta, mis eelarve juures iseäranis silma torkavad. Eelarve arutamise juures on ju võimalik poliitilistel rühmitustel avaldada oma mõtteid ja vaateid riigielus esilekerkinud mitmesuguste mitsoovitavate nähtuste kohta. Selkorral võib rühm arvustada valitsuse tegevust, võib esitada sellejuures oma kavu, avaldusi ja soove, mis ta vajalikuks peab nende nähtuste kõrvaldamiseks ja puuduste parandamiseks. (V a h e l h ü ü e A. J õ e ä ä r e, stp poolt.) Et minu kõnele hüüdis vahele — ma ei saanud hästi ta sõnadest aru — rkl. Jõeäär, see on väga hea, ma tahtsin just oma kõnes valgustada neid soove ja kavu, mida rkl. Jõeäär mitmel korral siit kõnetoolilt avaldanud ja, minule paistab, mõnikord väga tabavalt. Mõnes asjas tahaksin ma härra Jõeäärt väga toetada. (V a h e l h ü ü e k e s k e l t: T o e t a g e, t o e t a g e!) Kui aga härra Jõeäär ja tema rühm ei ole vahepeal oma vaateid muutnud... (V a h e l h ü ü e k e s k e l t: O n k ü l l m u u t n u d...)... kui ei ole muutnud, mis viimasel ajal sealpool õige igapäevane nähtus näib olema... (J. P i i s k a r, stp: N a g u k o g u m e e s t e l!) Kui nad selles asjas ei ole oma vaateid ja seisukohti muutnud ega revideerinud, siis on see väga hea, ja meie lepime nii mõneski asjas härra Jõeäärega.

Minu arvates peaks kavade ja sooviavalduste esitamisel iga tõsine poliitiline rühm alati silmas pidama, et sel juhul, kui tal enesel võimalus avaneb riigitüürile pääseda, ta enesele ka kohused võtab. (K. A s t, stp: K ü l l v e s i s t a v a d s e l l e e e l a r v e j u u r e s. M i d a g i ö e l d a e i o l e, a g a r ä ä g i t a k s e.) Mina ei saa seal midagi parata, kui Riigikogu koosolekult mõni liige lahku.

On ju vahel niisuguseid nähtusi ette tulnud, et mõni mees tunneb korraga erilist tungi, on ärev ning äkiline ja kisub teised kaasa, ning kui härra Ast'il tuleb niisugune tung, siis lahku ka tema äkki saalist.

Poliitilisel erakonnal peaks alatisilmas olema, et sel juhul, kui tal enesel võimalus avaneb riigitüürile pääseda, ta oma esimeseks ja tõsisemaks kohuseks ja ülesandeks peab võtma, ise käia nende oma sooviavalduste ja kavade kohaselt, mis ta enne avaldanud, milliste täitmist ta nõudnud.

Kui poliitiline erakond ei käi nende kavade järgi ja ei püüagi neid läbi viia, mis ta varem üles seadnud, siis minu arvates peab ütleva, et niisugune erakond kaunis lage on põhimõtete poolest, kui neid üldse niisugusel erakonnal on.

Meie riigi kestusel on sotsialistliku voolu esindajad esimest korda pääsenud meie riigielu juhtijaks, ja mis peasi, Riigivanem on nende hulgas. Seni on nad pea alati seisnud sellest eemal, on asunud enamasti vastasrinnas, on aina arvustanud teiste, see on valitsete rühmade tegevust ja avaldanud selkorral aina nõudmisi. (J. P i i s k a r, stp: M i s T e i e t e e t e?) Mina ei ole veel ühtki nõudmist avaldanud. Ma usun, et kui Teie vahele hüüate, siis peate kuulama, mida ma räägin, mina ei ole nõudmisi avaldanud, ma olen alles sissejuhatajate märkuste juures. Sotsialistid on esitanud ettepanekuid ja kavatsusi, kuidas nende arvates riiki tuleks juhtida.

Tuli oodata, et sotsialistid ja nende mõttekaaslased nüüd, kus nad vastasrinnast pääsenud valitsema, kõige tõsisemalt võtavad oma endisi mõtteid, endisi sooviavaldusi ja nõudeid. Kuid mis näeme? Sotsialistid on täitsa unustanud oma endised nõuded, endised kavad. (J. V a i n, stp: K u i k u r b!) Kurb jah, sellega olen nõus, aga mis seal parata, kui mõnel rühmal ei ole põhimõtteid, siis ei saa ka neid kaotada. Veel enam, nad on paljude küsimustes, millised nad endiste valitsete juures käredalt hukka mõistnud, ise veel hoopis kaugemale sammu. Ma julgeksin neis asjus paar näidet tuua. (J. V a i n, stp: V ö t k e j u l g u s t, j a h!) Mõne aasta eest, mil Riigivanemaks oli meie rühma liige härra Päts, esitati sotsialistide poolt isegi üksikasjalik kava meie riigi valitsemise asjas, kuidas tuleks kokkuhoidu teostada. Sellejuures rääkisid sotsialistid nii uskumapanevalt, et mõnel usk ärkas, et nad seda kava tõsiselt võtnud ja tahtsid läbi viia riigi valitsemise aparadi ümberkorraldamise, et riigiparaat odavam oleks, et see paremini funktsioneeriks, ja kõigepealt nõuti maksude asjus korraldust, et need kodanikke enam nii rängalt ei rõhuks kui enne.

Rkl. härra Jõeäär esitas tolkorral pikema kava isearvamise näol riigi eelarve juurde. Tema rühmakaaslane, praegune haridusminister Johanson, kinnitas pärast, nagu ta sõnadest aru võis saada, et see üksi Jõeääre isiklik ettepanek ei ole, vaid et see kava ka rühmale üldiselt vastuvõetav, et rühm seda pooldab.

On huvitav jälgida, mida nõudis selkorral sotsialistliku rühma liige härra Jõeäär, ja ühtlasi jälgida, kuidas neid nõudeid praegune valitsus täitnud. Need on kaks asja, mis kõrvuti peab seadma, kui tahame asja üle selge pildi saada ja erapooletult otsustada. (Kohtuminister T. Kalbus: Ega siis iga aasta ei saa 15% ametnikke maha tõmmata.) On juurde pandud, mul on siin selle tõenduseks väike tabel. (Kohtuminister T. Kalbus: Kuisellele Tartu ja Virtsu raudtee teenijad veel juurde võtta, on ametnikkude arvu suurendamine paratamatu.) Selle jätame mängust välja. (J. Piiskar, stp: Millega Teie siis mängitel!) Seda valitsust ei jäta ma mängust välja, kelle eesotsas Riigivanemana teie rühma liige, ja keda toetavad praegu teised pahempoolsed rühmitused. Nüüd ei ole enam kartat, nagu enne öeldi, et põllumehed nende häid kavatsusi segavad või takistada suudavad. Selkorral nuriseti selle üle, et meie riigi eelarve on kerkinud 7 miljardini, muidugi markades, ja härra Jõeäär arvas üksikasjalikult välja, kui palju igal kodanikul maksude näol koormatust lasub. Härra Jõeäär lausus selkorral: „Ligi 7-miljardiline riigi eelarve teeb välja vähemalt 35% kogu Eesti rahva harilikust aasta sissetulekust. Keskmise perekonna kohta tuleb aastast riigi väljaminekuid 36 tuhat marka, sinna hulka arvatud ka töötatöölise ja maa kõige vaesema kihi perekonnad. Sellest tuleb ainult 2.000 marga ümber tulu-, maa- ja hoonete-, kapitali-, kreposti- ja pärandusemaksuna otsekohe sisse, üle 7.000 marga tuleb iga perekonna kohta tolli- ja aktsiisimaksu, ligi 6.000 marka piiritusemonopoli abil, 1.500 marka ärimaksu, mida tarvitaja ühes kaubahinnaga ärimehel protsentidega tagasi peab maksma, 2.000 marga ümber mitmesuguseid tempelmakse j.n.e. Ülejääva summa peab kodanik riigikassasse viima kas maa- ja hooneterendi, raudteepileti hinna, postikulu või riigimetsast puudeostu näol. Kuid peale selle lasuvad samadel kodanikkudel veel omavalitsuste, nii linna-, maakonna- kui ka vallamaksude koormad. Ka võrdlemsi jõukal ja suurte sissetulekutega rahval, eeldades maksukoorma õiglast jaotust, muutuks raskeks ja majanduslikult hävitavaks sarnast suurt osa oma üld-

sissetulekust valitsuseaparaadi ülalpidamiseks anda.“ (A. Jõeäär, stp: Päril õige.) Lubatagu, et ma sellest lõppkokkuvõtte teen ning sellele välja lähen, et näidata, kas on jõutud kõige väiksemgi osa teostada praegu selle lõppkokkuvõtte järgi. Edasi ütleb härra Jõeäär: „Eesti on aga võrdlemisi väga kapitalivaene, kehvale ja väikeste sissetulekutega maa. Seda raskem on meie kodanikkudel oma tuludest, mis vaevalt jätkuvad elu ülalpidamiseks ja suurel hulgal isegi alla elatismiinimumi on, nii suurt osa ära anda. Pealegi ei ole maksukoorem isegi ühetaoliselt jaotatud, rääkimata sellest, et suuremad varandused ja teenimata lisaväärtused suuremate maksude alla kuuluvad. Kaudseid makse maksab tarvitaja, olgu ta põllumees või tööline, sagedasti rohkem kui rikas. Selle tõttu tuleb laialistel töötavatel rahvakihtidel, nii maal kui ka linnas, väikemajapidajatel ja töölistel sagedasti kaugelt üle poole kogu oma viletsast sissetulekust ohverdada.“

Sarnane seisukord kestab meil juba mitu aastat, ja järjekindlalt suureneb eelarves kaudsete maksude protsent. Selle tagajärjel langeb rahva enamus kord-korralt suuremasse viletsusse; vallaomavalitsuste puudujäägid ja osalt ka harilikud väljaminekud viivad kehmatel oskjonile viimse varanduse, popsidel viimse lambatalle, teenijatel riidehilbu. Rahva majandusliku järje parandamiseks ei ole eelarves mingisuguseid summasid — ma kriipsutan alla — „rahva majandusliku järje parandamiseks ei ole eelarves mingisuguseid summasid. Küll aga hävitatakse järjekindlalt maksjate majandust ja elujõudu ning tervist kõige hävitavamal kaudse maksuga — piiritusemonopoliga.“ (A. Jõeäär, stp: Seda oleksin ma täna valmis veel teist korda ette kandma. — A. Jürman, põl: Kuulete nüüd, härra Jõeäär. — A. Jõeäär, stp: Ma tean seda väga hästi. — J. Vain, stp: Meile ei ole kombeks üht asja Riigikogus mitu korda ette kanda.) On ju arusaadav, et ei ole armas, kui vanu asju üles kistakse, ja eriti kui need vanad asjad just igakord armsad kuulda ei ole. Aga mõnikord on tarvis ka vanu kapsaid soendada. (A. Jõeäär, stp: Kaks nädalat on valitsusel aega olnud...) Teie olete asjaarvamise õige imelikult sisse lennanud, kui arvate, et ainult kaks nädalat sotsialistid valitsuses istuvad. Minu ajaarvamine ütleb, et mitte kaks nädalat, vaid hoopis rohkem. Näete isegi, ajaarvamises ei lähe parem- ja pahempool ühte. (A. Jõeäär, stp: Mitu aastat Teie arvates on tarvis?) Edasi ütleb härra Jõeäär oma isearvamises:

„kui isegi headel lõikuseaastatel ja majandusliku tõusu ajajärgul eelarve raskesti ja rusuvalt majanduslikule elule mõjus, muutub ülearune koorem, mida see kodanikkudele paneb, lausa hävitavaks käesoleval halval põllumajanduslikul aastal, mis pealegi ühenduses tööstuse kriisiga“. Ma valisin just meelega selle eelarve kõne, et see on peetud 1924. aastal, mille ees oli ka ikalduseküllane 1923. aasta. Nüüd võime puht ühetaolistel oludel vaadata sinna ja siia. (Kõneleja näitab paremale ja pahemale poole.) Siis oli see teie seisukohalt vaadates, nüüd vast lubate vaadata, mida teie siis olete teinud. Edasi ütleb härra Jõeäär: „margakursi langemine 20% võrra“ — nagu mäletate, tõi enne siin üks kõneleja ette, see oli rahvaerakonnast, et meie margakursiga kõik korras ei ole. Härra rahaminister tahtis küll öelda, et see seletus „täiesti õige“ ei olnud, kuid härra rahaministri faktilisest märkusest ei saanud aru, mida ta õiendas. (Rahaminister A. Oinas: Maseletasin, et langemine ei lähe suuremaks, vaid väiksemaks.) Edasi öeldakse: „raske on loota, et kavatsatud tulused korda läheb sel määral sisse võtta, kuidas need eelarves ette nähtud“. Tänavu ollakse vist kindel, et need sisse võetakse. Kahtlemata paljud petuvad oma lootustes ülesvõetud sissetulekute alal. Härra rahaminister ise on optimistlik olnud. On võetud suurendatult see tulusumma, mille kohta härra Jõeäär ütleb, et see rahva jõu välja kurnab. Võibolla see sotsialistliku rahaministri poolt eelarvesse võetud piiritusemonopoli summa suurendamine rahva elujõule suuremat ei tee! Kas nii? Tuleb vist arvata! Kui seda nii tuleb mõista, et suurendatud hulgal piirituse voolamine rahva elujõudu kangesti kosutab, siis on isegi! (A. Jõeäär, stp: Härra Tupitsat see on kangesti kosutanud.) Ma võin tõendada, olen Tupitsaga kauemat aega kokku puutunud ja ligemalt, kui härra Jõeäär, et ta väga väike piiritust sisaldavate jookide võtja on. Ma olen aga küll kuulnud, et Teie kandist inimeste kohta kõneldakse niisuguseid lugusid, mida korralikus seltskonnas rääkida ei kõlba, ja nüüd tuleb härra Jõeäär siin etteheiteid tegema meile. Mina olen vana karsklane ja ei või lubada, et mõnele minu rühma liikmele sarnases asjas etteheiteid tullakse tegema! Ärge tulge enne võõrast õue pühkima, kui oma puhas ei ole. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Meie rühma seltsilistest ei ole keegi sarnast tempu teinud.) Missugust tempu? (Vahelhüüe pahemalt poolt: Nagu tegi Tupits!) Selles asjas ma ei räägi, oma isiklike asju õiendavad isikud ise. Teie heidate

siin avalikul koosolekul ühele meie rühma-kaaslasele ette, ta olevat siin avalikus kohas purjus olnud... (A. Jõeäär, stp: Kes oli avalikus kohas purjus?) Tupits. (A. Jõeäär, stp: Kes seda ütles?)

Vaheaeg kl. 19.15 min. — kl. 19.35 min.

M. Laarmann (põl) (jätkab kõnet): Muude hulgas ütleb härra Jõeäär edasi: „Kõigil neil põhjustel on otse hädatarvilik asuda tõsiselt eelarves ettenähtud väljaminekute vähendamisele, kuid mitte kõik kulud ei ole sarnased, mida oleks võimalik vähendada. Samuti ei ole soovitatav vähendada produktiivse iseloomuga kulusid, mis rahva haridusliku ja majandusliku järje parandamiseks määratud, loovaks tööks,“ kuna edasi vähendada tuleks mitteproduktiivseid kulusid viimse võimaluseni. Missugused need mitteproduktiivsed kulud on, seda seletab härra Jõeäär järgmiselt: „Summad, mis välja antud, ilma et neist rahvamajandusel kasu oleks,“ see on ametnikkude palk kõigepealt, kantseleikulud, majapidamise kulud, esindussummad, söidukulud ja muud sarnased. Need teevad eelarvest suurema osa välja, ja härra Jõeäär arvab, et neid summasid tuleks vähendada vähemalt 50% võrra, aga lisab juurde, et see ühekorruga võimalik ei ole, ühekorruga sarnase radikaalse sammu läbi viimine on võimatu. Siis teeb ta niisuguse kompromiss-ettepaneku, esialgul vähendada kõiki neid mitteproduktiivseid kulusid vähemalt 10% võrra.

Nüüd veel natuke palun peatuda selle iseloomuliku kõne juures, kuidas arvab härra Jõeäär kõigepealt palkade ja koosseisude osas vähendamisi ette võtta. Seal ütleb ta nõnda, et võimalik oleks leida tarvilikke summasid produktiivseteks väljaminekuteks, selleks olevat tarvis kergendada kodanikkude maksukoormat.

Esimeses järjekorras tuleks asuda ametnikkude koosseisude vähendamisele. Koosseisus on ette nähtud ametnikke ja teenijaid 22.591 inimest, peale selle on peale 1000 inimese ametis väljaspool koosseisu. Iga 40 inimese, sellega iga 7 perekonna kohta tuleb üks ametnik, keskmise valla kohta 60 riigiametnikku. Palkadeks nõutakse enam kui kolmas osa eelarvest, kuna lõpuks ainukese abinõuna soovitatakse vähendada 10% eelarve-summasid, mis mitteproduktiivseteks kuludeks ette nähtud, ja hakata ametnikke vabastama tarvilikul määral, et sellel määral saaks eelarvet vähendada. (J. Vain, stp: Jõeäär kõneles pikemalt, ja suu ei kuivanud.) See ei ole viga, kui mõtted ühtmoodi välja öeldakse. (J. Vain, stp: Kas võõrad mõtted suu kuivatavad?)

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui meie vaatame praegust eelarvet, mida ei ole meie kokku seadnud, mitte kodanlik valitsus, vaid sotsialistliku Riigivanema juhatusel sotsialistlik rahaminister, nõndanimetatud vabameelsed erakonnad on oma ministrite läbi eelarve kokkuseadmisel oma õnnistuse kaasa andnud, kuid imelik on, miks siis nüüd ei ole eelarvet vähendatud, ja kõige vähemalt need põhimõtted, mis siin sotsialistlik rühm härra Jõeäär suu läbi esile kandis, ei ole arvesse võetud. (A. Jõeäär, stp: Miks Teie üle 10 aasta põllutöökodasid maksuma ei ole pannud, mida Teie kavatsesite?) Miks ei ole vähemalt katsetki tehtud, et parandada neid puudusi, millele härra Jõeäär siin üksikasjalikult tähelepanu juhtis. Ma küsiksin härra Jõeäärelt, kes teda takistas? (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kes Teid takistas?) Misugused asjaolud olid süüdi, et kõik need pahed, mis sotsialistid leidsid üldises eelarves olema, miks need praeguses eelarves, selles eelarves mitte üksi vähenenud ei ole, vaid hoopis selle vastu siin palju suuremaks läinud, märksa veel edasi läinud, kui oli aastate eest.

Maksukoormatus on kõigepealt märksa tõusnud. (M. Martinson'i põl vahelhüüe. — J. Fuks, as M. Martinson'ile, põl: Teie olete ise kroonu värgi otsas. Olete ise asunik. — M. Martinson, põl: Mina maksan topelt oma maksud, ega ole armu saanud.) Maksukoormatus on eelarve järgi palju tõusnud. Kui vaatate tulude osa... (J. Fuks, as M. Martinson'ile, põl: Teil oli kõht lahti, kui teised sõdisid.)

Juhataja **R. Penno**: Palun mitte segada kõnelejat. (M. Martinson, põl: Köster ka sõjamees! — J. Fuks, as: Teie ei saa kaitseliiduski olnud.) Rkl. Fuks, ma palun rahu.

M. Laarman (põl): Eriti on tõusnud see kaudne maks, mille kohta härra Jõeäär ütleb, (A. Jõeäär, stp vahelhüüe.) et see järjekindlalt maksjate majanduslikku elujõudu ja tervist hävitab, see on piiritusemonopol. (A. Jõeäär, stp: Aga, armas härra Laarman, mis pidise valitsus siis tegema, sest ta oli enne tellimise sisse andnud?) Siin ei ole tellimisega tegemist. Siin on tegemist selle joomisega, mida piirituse kaudu toimitakse, mis Teie ütlete kaudse maksu olema, ja mida Teie tahate maksjate taskust võtta. (Rahaminister A. Oinas: Aga kuhu peab rahaminister selle raha panema?) Rahami-

nister arvab, et tingimata peab niipalju joodama, — see on teine seisukoht, kui ta arvab, et niipalju, kui eelmine valitsus on muretse nud piiritust, et see kõik peab ära joodama. Nii saan sellest jutust aru. (Rahaminister A. Oinas: Riigikogu on alkoholsete jookide müügikorralduse kindlaks määranud, raha tuleb sisse, kuhu peab siis raha panema, kas eelarvesse või mujale. — M. Martinson, põl: 250 miljonit on praegune eelarve rohkem joobnud, kui enne. See on kristlik-sotsialistliku valitsuse eelarve.) 256 miljonit rohkem on riigikassal kavatsus tuleval aastal sisse võtta selle kaudse maksuga, mille kohta härra Jõeäär nii hävitava otsuse teeb. Seal on jällegi näidatud, kuidas mõnikord sõnad ja teod ei pruugi tasa kaalus olla, Räägitakse sõnu, aga kui nad ise pannakse nende järgi käima, siis on hoopis teine laul ja lugu. Siis otsitakse põhjusi, kuidas saaks vabandada. Mispärast see nõnda on? 1924. a., nagu ennegi tähendasin, sarnaneb mitmeti käesoleva aastaga. Siis valitses ka ikalduse mõjul raske majanduslik kriis, siis nõudsid sotsialistid, et maksukoorem, mis mõjub raskesti kodanikkude majanduseelule, seda enam kriisiajajärgul, halval põllumajanduslikul aastal, et seda maksukoormat kergendataks, ja kaebasid siin jällegi, härra Jõeäär, selkorral ja pärast seda, et valitsus nende nõuannet ei kuula ja midagi ei tee maksukoorma kergendamiseks. (A. Jõeäär, stp: Siia maani küll ei ole.) Ma ütlen, kui arstid end ise peavad arstimis, siis ütlevad nad, nüüd ei ole mul võimalik, aga kui nad teistele ette kirjutavad rohte, siis on see väga kergel käel tehtav.

Maksukoorma vähendamisele ei ole selles eelarves mõeldud, ja see maksukoorem tundub kodanikule väga rõhuvana. On raske loota, nagu see 1924. aastal oli, et korda läheks riigi sissetulekuid sellel määral sisse võtta, nagu see tulude osas ette nähtud. Minu arvamise järgi ja ka minu rühmakaaslaste arvamise järgi on härra rahaminister siin väga optimistlik olnud. Miks ei tarvita nüüdne valitsus seda abinõu, mis need ringkonnad soovitasid teistele, miks ei vähenda nad viimse võimaluseni ebaproduktiivseid kulusid? Pean õigeks tunnistama, selkorral sotsialistlikud ringkonnad ei öelnud, et see õige on. Olen sellepärast nüüd teiega ühel nõul, et võimalikult kulusid vähendada, kokku tõmmata riigi valitsemise aparati, vähendada ametnikkude koosseisu, siis võin ma põllumeeste rühma nimel Teile teatada, härra Jõeäär, et meie kindlasti Teid toetame, kui Teie tahaksite kavatsusi teha

sellel alal. Kuid huvitav on märkida seda, et nüüd, kus valitsus just sotsialistide käes, on nemad need, kes selle vastu võidelda katsuvad, kui valitsuseaparaadi lihtsustamist tahetakse ette võtta.

Mulle on räägitud seda, ja räägiti ka alles hiljuti siit kõnetoolilt, et ametnikkude koosseisude lihtsustamist taheti sellega algatada, et ministeeriumid taheti kokku tõmmata, ei pea olema kümme ministeeriumi, vaid neid taheti, nii nagu siin suuremal hulgal rühmadel on kavatsus, seitsmele alla viia. Mina küsiks in Teilt, härra Jõeäär ja lugupeetud härra rahaminister, kes olid need, kes selle seitsme ministeeriumi kavale nii vastu rääkisid? (A. Jõeäär, stp: Kuulge, härra Laarman, ma tegin ettepaneku, et viie ministeeriumi kava vastu võetaks.) Pange uuesti see asi ette. Kui Teie koosseisu komisjonis ka seda rääkisite, või kui seal sellekohane ettepanek oleks olnud, siis oleks see ka arutusel olnud. (A. Jõeäär, stp: Kahjuks ei ole ma selle komisjoni liige.) Igatahes on Teil esindaja seal.

Niisamuti juhiks in ma tähelepanu ühele teisele asjaolule, mis ka väga kurba keelt kõneleb, nimelt meie ametnikkude üldarv riigi eelarves. Ametnikkude arv oli selkorral, kui Teie eelarve korral rääkisite, hoopis vähem. Praegu aga loeme sellest tabelist lhk. 27... (A. Jõeäär, stp: Kui palju põllumehed neid vahepeal on juurde võtnud?) — ma tulen natukese aja pärast ka selle juurde —, et meil on 27.685 ametnikku ja nende hulka tahetakse vist veelgi suurendada. (M. Martinson, põl: Vabapalgali sed juurde arvatud saab üle 28.000.) Peale selle tahetakse lähemal ajal vastu võtma hakata uut seadust, mis jällegi 100 võrra neid suurendab. Nii näeme meie, et siin jällegi põrkavad nii otse risti üksteisele vastu sõnad ja teod. (A. Jõeäär, stp: Armas inimene, ma küsin, kes neid ametisse pani, kas Teemandi või Tõnisson'i valitsus?) Lugupeetud härra Jõeäär, ma tõendaksin Teile, et Teie rühm eile põllumeeste rühmale kate goorilise väljakutse tegi, mis meid ei lubaks üksksteisele „armas inimene“ öelda. Mina tõrjun niisugused ütelsused tagasi, sest ma ei tahaks Teile „armas inimene“ olla, olen Teile rkl. Laarman.

Minu rühmakaaslased on juba tähelepanu sellele juhtinud, kui vajalik see on asuda ameti asutuste kokkutõmbamisele ja ametnikkude vähendamisele, nagu seda meie rühm alatasa nõudnud ja püüdnud, kuid mis millegi poollest siiski teostamata jäänud, sest põhimõtte-

likult ei olnud selle nõudmise vastu pea ükski rühm. Aga tegelikult — siis küll oldi selle vastu.

Mis puutub koosseisude kokkutõmbamise ja valitsuseaparaadi lihtsustamise, siis headest lubadustest kaugemale ei ole jõutud. Just siin oleks valitsev rühm praegusel korral head tahtmist näidata võinud, näidata, et neil tõsine tahtmine teostada deklaratsioonis mitmel ja mitmel... (A. Jõeäär, stp v a h e l h ü ü e.) Mul on deklaratsioon kaasas, kus öeldud, et lubatakse teostada kokkuhoidu kõigil aladel, kus see iganes võimalik. Ja mitmel korral öeldakse, et valitsus tahab kõigis kulusdes, mis pole hädatarvilikud, kokkuhoidmise mõtte järgi käia. Aga nähtavasti ei ole võimalik neid põhimõtteid läbi viia, millele rkl. Jõeäär varemalt nii tabavalt tähendanud. Mina olen härra Jõeääre mõtetega täiesti päri, ja kriipsutan neid sellepärast alla, et meie neid toetame, ja Teie võiksite meie abil neid põhimõtteid hakata läbi viima. Nüüd oleks lubaduste täitmine väga kergesti võimalik olnud.

Kui sotsialistlikus rühmas olevate asjatundjate arvamise järgi kokkutõmbamine igas ametkonnas vähemalt 10% võrra täiesti läbi viidav, ilma et sellest töö põrmugi kannataks, mispärast siis viivitatakse selle juures? (A. Jõeäär, stp v a h e l h ü ü e.) Lubage, härra Jõeäär, mina olen kangesti selle poolt, kui Teie hakkaksite seda läbi viima. Aga räägitakse, et praegusel korral ka mitmel pool niisugune põhimõte sisse tahtvat minna, mis natuke nagu onupojapolitikat tahab meelde tuletada, nagu seda kurjad keeled nüüd räägivad ja milleks ka võibolla põhjust on. (A. Jõeäär, stp v a h e l h ü ü e.) Võibolla, et härrad sotsialistid põllumeestest onupoegi ametisse võtavad, aga seda on raske uskuda. (J. Hünerson põl: Oma särke ka ihule ligemal. — A. Jõeäär, stp: Otsustate nähtavasti enese järgi.) See'p see on. Mina kriipsutan alla, millele minu rühmakaaslane enne mind tähelepanu juhtis. Rkl. Vreeman tuletas meelde, kuidas põllutööministeeriumist Võruni ühel kirjal kulub 11 kuud aega. Selkorral tahtis endine põllutööminister seda kirja endale, aga mina mõtlen, ta võib isegi seal selle kätte saada, sest temal on seal tutvused suured. Mina olen selle endale jätnud, nimelt palusin härra Vreeman'ilt selle endale, sest seda on mõnikord tarvis. Igatahes on õige „Vaba Maa“ karikatuur, mis väga iseloomustav. Tigu oli vankri ette seatud ja selle taga põllutööminister, kes ütleb: „Hoidke eest ära, nüüd läheb sõit lahti.“ Oleks küll soovitav, et mõni teistsugune tempo selle asutuse töös oleks.

(Sekretäri kohale asub sekretär **A. Tamman.**)

Mina ei taha pikemalt peatuda selle ministeeriumi juures, see oli ainult möödaminev väike märkus. Tahaksin tähelepanu juhtida ühe teise ametkonna töödele, kus sotsialistid alatasa rõhutanud vajadust, et suurte rahvahulkade huvide kohaselt peab tegutsema. Nemad on nimelt rääkinud ja räägivad veel, et hariduslikke nõudeid tulla lähemale viia rahva hulka. Aga mina pean kahjuks ütleva, et ka siin sõnad tegudega tasakaalus ei ole. Kui palju kordi on pahemalt poolt rõhutatud seda asjaolu, et üheks ja peapõhjuseks sellele, kui inimesed maalt linna valguvad, on just kultuuri puudus maal küldes, ja et tuleks seda kultuurilikkust katsuda maale viia. Tähendati mitmelt poolt, et maal puuduvat kõik, mis linnaelu teeb mugavamaks, et linnas on inimestel võimalus ennast edasi harida, neil on raamatukogud saadaval, kinod igal sammul. Kõik see koondavat inimesi linna ja sünnitavat niisuguse ebamäärase nähtuse, et inimesed linna valguvad. Kuna linnades küllaldaselt ei ole elamisvõimalusi, sellepärast on nõutud pahemalt poolt, et maaelu kultuuriliseks tehtaks. Aga see on imelik asi, et haridusministeeriumis iseäranis viimasel ajal on väga mitmesugused tuuled puhumas. Endine haridusminister juhtis asjaolule tähelepanu, et maal väga suurt võõrastust sünnitanud, kuidas väga kerge käega tehakse korraldusi, mis elule ei vasta. Nagu mina endise haridusministri härra Mõttus'e kõnest aru sain, ei ole need korraldused küllalt läbi kaalutud olnud. Mina ei saa Teile ette lugeda seda dokumenti härra doktor Mõttus'e erakorralisest teadaandest, aga Teie olete vast lahke, püüate omale muretseda. Seal on juhitud tähelepanu asjaoludele, mis võõrastavad haridusministeeriumi korraldustes ja elus. Vabandage mind, härra Jõeäär, kui ma Teile pikemalt ei saa selles asjas vastu tulla.

Sotsialistide rühma esindaja ütles ühe eelmise aasta riigi eelarve, nimelt haridusministeeriumi eelarve juures ühe väga iseloomuliku väite, mille ka käesoleva riigi eelarve esitamise juures oleks võinud arvesse võtta. Tema ütles: „Isäralikku heldust on valitsus kui ka eelarve-komisjon rahva kulul raskel majanduslikul, kriisi ja ikalduseaastal teatrite vastu üles näidanud“ (A. Jõeäär, stp: vahelhüüe). Läänud aastal on selleks niipalju antud, tänava niipalju, loete üksikult üles. (A. Jõeäär, stp: Tänavu on Estoonia rohkem saanud kui läinud aastal.) Ja lõpuks ütlete, et 10 miljonit teatritele toetuseks teeb perekonna peale aastas 50 marka. Kehvale töölisrahvale jääb teater kättesaamatuks jne. Eks ole see tabavalt ja täpselt öeldud. Aga, lugupeetud rkl. Jõeäär, lugupee-

tud härrad Riigikogu liikmed, nüüd on valitsuse eesotsas sama erakond, kelle hulgast tolkorral sarnased kõned tulid. Kas on nad selles asjas midagi muutnud? Kui vaadata eelarvet, kas nad teatrid jätnud vaesekslapseks, või on need asjaolud, millele rkl. Jõeäär tähelepanu juhtis ja ütles, et kui seda määrata, siis esimese järgu tarved rahuldatud peavad olema. Kas palk on nüüd üle elatismiinimumi, kas nüüd korterikitsikuse all enam ei kannatata, kas nüüd ei võta riik hulga makse endale, kas pops suudab nüüd pearaha tasuda, ja kas nüüd põllumehel ei ole tuul muusikaks, mis kõrvades kajab? Tolkorral laulsite niisugust viit. Aga kui nüüd eelarvet vaatame ja võrdleme läinud aasta eelarvega, siis näeme, et teatri toetuseks on märksa suuremad summad määratud kui mullu. Kas see on irvitamine tööliste üle? (A. Jõeäär, stp: Kasteate, kes need summad on üles võtnud?) Õelge, et endine Riigivanem Tõnisson. Ma ei tohiks vist öelda, et härra Oinal tegemist selle eelarvega ei ole. Või öelge parem, et põllumeeste kogude rühm on kõiges süüdi, on süüdi selles, et linna teatritele on eelarvesse suured summad võetud, ja nii pesete oma käed puhtaks. See on puhtam ja otsekohesem viis, kuidas saab enese lahti rabeleda. (Rahaminister A. Oina vahelhüüe.) Teie mõtted lähevad lahku, härra rahaminister ütlev, et need summad on väga teadlikult võetud. (Rahaminister A. Oinas: Sest et Riigikogu on need summad igal aastal tarvilikuks pidanud.) Mitte kõiki. Ma analüseeriksin neid summasid veidi, mul on natuke meelespidamist ka endiste aastate summade kohta, ja kui lubaksite, siis tuletaksin ma teile meelde endise aasta tõekspidamisi. Ma räägiksin veidi esmalt neist summadest, mis teatritele eelarvesse võetud; nii Estooniale 8 miljonit, Vanemuisele — 4 miljonit, Töölisteatrile — 1½ miljonit, Draamastuudiale — läinud aastal oli 200 tuhat, tänava 500 tuhat, Töölisteatri näitelava chitamiseks — 4½ miljonit senti. Neid kaht viimast summat ei olnud eelmises eelarves. (Rahaminister A. Oinas: Ei olnud!) Siis oleme dokumentide ettenäitamisetä arvamisel, et see nii oli. Kui aga lugu nii on, ja kuna meie, lugupeetud Riigikogu liikmed, rahaministriiga ühele arvamisele oleme jõudnud, tahaksin küsida, mis jääb siis härra Jõeääre poolt omalajal esitatud parteiprogrammilisest kõnest üle, kas jääb siis üldse midagi üle? Ma läheksin kaugemale ja küsiksin, kas jäävad siis püsima valitsuse deklaratsioonid need püüded — teostada kokkukõigil aladel, kus see võimalik, ja edasi lükata paremate aegade ni, mida kuidagi

võimalik edasi lükata. Kas on Draamastuudio niivõrt tõsine asi, et seda peab tingimata praegusel ikalduseaastal — kus kümnedtuhanded perekonnad ootavad, millal viljaseemet saavad, kus Lõuna-Eestil puudub söömiseks kartul — sarnase summaga toetama. Kas tuleks öelda, nagu härra Jõeäär kujukalt ütles, et põllumehel ei ole muud muusikat, kui tuul, ja et töölisel kõht pilli lööb. Teater moodustab juba tähtsa osa meie eelarves, ja nüüd tahate avada linnades endistele teatritele uusi juurde. Mul on teada, ja asjatundjad on mulle seletanud, et Estoonia teater on sagedasti ainult poole ni välja müüdnud, sagedasti ka päris tühi. Kui lugu nõnda, kas on siis otstarvet ehitada uut teatrit juurde ja sinna miljonilisi summasid kulutada? Meie arvamise järgi ei ole valitsus täitnud oma lubadusi, mis deklaratsioonis andis, kui ütles, et tahab tänavuaastast rasket majanduslikku seisukorda silmas pidades äärmist kokkuhoiu teostada ja ainult neid väljaminekuid arvesse võtta, mis möödapääsematud. Eriti tundub, minu arvamise järgi, nagu hoo bina näkku, et haridusministeeriumi eelarvest kustutatud need summakesed, niivõrt väikesed summakesed, mis oleksid olnud sihitud selleks, et maaelu pisutki kultuurilisemaks teha, millega oleks aidatud seda teha. Ma tuletaksin meelde üht väikest summat, nimelt 5.000 krooni, mis läinud aastal oli määratud haridusliidule. See summa oleks läinud nende kultuuriliste tarvete rahuldamiseks, mis maal nii väga oodatakse. Lugu on imelikum sellepärast, et valitsuse taga on rühm, nimelt koon duserühm, kes ütleb enese alati valvel olema maa huvide eest, ja ometi on see pisike summa eelarvest välja jäetud. (R a h a m i n i s t e r A. Oinas: Härra Laarman, see on ümber paigutatud, ma olen seda küll ja küll korranud. — V a h e l h ü ü e k e s k e l t.) Ei, Teie ei ole küll teinud. Kuidas võib uskuda, kui selle rühma nõusolekul antakse linnadele nii suured summad, $4\frac{1}{2}$ miljonit senti, et Tallinna uut näitelava eelmistele lisaks juurde chitada, kuna maal seltsielu kiratseb, ja igauks võib aimata, kui valus on meil mõelda, et siin pil latakse kahe käega summasid välja, aga maale ei jätku toetuseks kõige väiksemaid summasidki.

Kui mõnelt poolt küsitakse, miks ma just eriti alla kriipsutan haridusliitu ja haridusliidu tegevust, siis pean tähendama, et haridusliit on oma viimase aja tegevusega näidanud, et temal väga südame lähedal on maa kultuurilise elu tõstmine, ja et ta seni oli ainsaks kesk kohaks, kes tahtis maal kultuurelu tõsta ja süvendada. Kui vaadata haridusliidu tegevust, peab tunnistama, et ligi 400 organisatsiooni, kes peale mõne üksiku kõik on maal, oleks saa-

nud selle liidu kaudu natukegi edasi viia maa kultuurelu. Nimelt on haridusliidu töökavas ette nähtud maa kultuurelu korraldamine. Üldse on kava väga laialdane, väga suur. Ja on väga tänuvääriline, et ta seda tööd on võinud seni teha. Tuleviku kavatsustest on aga õnnel t kombel kriips läbi tõmmatud sellega, et riiklikke summasid sinna enam ei anta, vaid et need lähevad kõik linnadesse.

Meie arvates ei saa niisugust seisukorda normaalseks ja õiglaseks pidada, vaid siin tuleks tingimata Riigikogu rühmadel praeguses eelarves teatud muudatused ette võtta ja mitte ainult linnadele eesõigust anda, õieti kui see ülealusena tundub. Ma tahtsin veel tähenda, nagu juba nimetasin, on haridusliidu tegevus nii laialdane ja suur, et sinna peaks ja tuleks toetust anda palju enam, kui mõnele linna seltsile või organisatsioonile, kes nii hädasti toetust ei vaja iseäranis praegusel ras kel majanduslikul ajajärgul.

Tundub ka, kui vaatame haridusministeeriumi eelarve üksikuid summasid, et siin on käidud just selle põhimõtte vastu, mis sotsia listid enne nii propageerisid. On tõusnud teenistusetasu. Härra Jõeäär rääkis sellest, et seda tuleks 10 % võrra vähendada. Aga 1927. a. on järsult kasvanud need summad, mis antud ametlikult toetuseks. Siis on väga iseloomulik, et hoonete remondisumma on võinud nii väike seks jääda. Mina olen enamasti iga aasta haridusministeeriumi eelarve arutamise juures komisjonis olnud, ja seal on ikka tähelepanu juhitud, et need kärpimised just hoonete remondi alal väga suured olnud, et hooned ei saa niiviisi korralikult isegi katuste all pidada. Võibolla, et need hooned ei tarvita tänavu niisuuri summasid, kuid see näib nende suurte hoonete juures iseäralik olema, et seal on nii väikse summaga lepitud. Aga eriti paistab silma haridusministeeriumi eelarves, et just summad, mis lähevad kultuurilistele maal, et neid on vähendatud. Nii on vähendatud lühikeste üldhariduslike kursuste summasid, vastavalt läinud aastasele summale, noorsoo organi seerimise summa on vähem, haridusliidult on maha tõmmatud 5000 krooni j.n.e. Selle vastu on aga linna organisatsioonidele toetusi suu rendatud.

Minu arvamise järgi ei ole praegune valit sus täitnud neid lubadusi, mis ta deklaratsioonis andis, iseäranis kokkuhoiu mõttes. Seda on minu rühmakaaslased enne näidanud, seda olen püüdnud mina oma ääremärkustega näida. Mina arvan, et rahaasjanduse komisjon peaks tarvilikud muudatused ja parandused ette võtma, sest tänavune raske majanduse aasta sunnib meid ettevaatusele.

V. Vessart (põl) (fakt. märk.): Härra rkl. Usai faktilise märkuse ajal tegi keegi keskerakonnast märkuse, nagu seisaks see algkoolide seaduse muutmise seadus, millest siin rkl. Vreeman rääkis, kuidagi minu süü läbi. Sellepärast mina pean siin ette tooma hariduskomisjoni protokollil põhjal, kuidas selle seaduse käiguga hariduskomisjonis õieti lood on.

Selle seaduse aruandjaks valiti mind, ja minu ettepanekul on see seadus 5. mail 1927 hariduskomisjonis vastu võetud. Siis järgmisel korral, 6. mail on see uuesti päevakorras, ja protokollis on öeldud: Aruandja V. Vessart põhjendab seaduse osalist muutmist põllumajandusliikudes huvides, mille tõttu ka komisjon oma koosolekul 5. mail s. a. selle osalise muutmise seaduse kiireks tunnustanud. Nii et see eelnõu kiireks tunnustati ja taheti veel sellelsamal istungjärgul vastu võtta. Edasi loeme: Haridusministeeriumi esindaja G. Olik vaidleb aga V. Vessart'i ettepaneku vastu põhjustel, et haridusministeeriumil on kavatsus lähemal ajal Riigikogule esitada põhjalikumalt väljatöötatud avalikkude algkoolide seaduse muutmise seaduse, mis kõiki kõnealolevaid ja ka teisi lahendustõudvaid küsimusi ja paragrahve muudaks. Selleks on andmeid kogutud linnade ja maakondade liidust j.n.e. Kuidas selle seaduse käik pärast olnud, on minule teadmata. (M. Laarman, põl: Härra Vessart, see seadus on juba ammu ilmunud.—J. Vain, stp: Vaadake, kui võõrast kõnet ees ei ole, kohelähevad segamini.)

A. Jürman (põl) (fakt. märk.): Ma jätkaksin oma endist faktilist märkust maapanga finantseerimise asjus. Edasi tahtsin tähendada, et maapank oleks võinud saada selkorral minu arvamise järgi ka Eesti panga põhikapitali arvel 5 miljonit krooni. Eesti panga põhikirjas seisab järgmist: Eesti panga põhikapitali võib mahutada pantkirjadesse, mis on riigi poolt garanteeritud. Ja maapanga pantkirjad on riigi poolt garanteeritud ja sellepärast oleks olnud võimalik 5 miljonit krooni mahutada maapanga pantkirjadesse. Kuid seda ei ole seni tehtud, ja sellepärast võib tulla, et maapanga rahapuudus on suurem. Nii näete, et need kaks allikat, mida mina silmas pidasin rahareformi läbiviimise puhul, on kasutamata jäänud. Esimene allikas on puudulikult kasutatud, ja teine on hoopis puutumata. Seepärast ei ole härra Tammann'i väited õiged, nagu oleks valitsuse kriisi järele avanenud võimalused rohkem juhtida summasid maale, vaid ümberpöördukt, meie kuulsime härra ministrilt, et tema politika on sellele hoopis vastupidine.

Edasi Asunduskapitali seaduse juures peatas

härra Tammann ja ütles, et põllumehed olid selle vastu, aga nüüd on poolt, ja arvas, et see on asjata nii olnud. Mina ütlen, et Asunduskapitali seadus sel kujul, nagu see esialgu siia ilmus, ei võinud vastuvõetav olla. Nüüd on see parandatud, puudused on kõrvaldatud ja meie võime Asunduskapitali seaduse poolt olla. (Teedeminister O. Köster: Ärge eietage!—A. Laur, as: Seda oleks võinud komisjonis parandada.) Seda ütles härra Tammann ka, et parandusi oli tarvis läbi viia, nüüd on see tehtud, nüüd võib sellega rahul olla.

Siis edasi ühe mõtte juures, nagu näha, on arusaamatus olnud, kus härra Tammann tähendas, et või müük välismaale sünnib Tallinnas. Minu teada seda ei sünni, kuna ma „P.K. Estonia“ asju tunnen. „P.K. Estonia“ raamatutest võib näha, et või müüakse Londonis ja Berliinis, aga hind arvestatakse küll fob Tallinn, ja see viib arvatavasti eksitusse.

Rahaminister **A. Oinas**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina võtan sõna selleks, et teha mõned asjalikud märkused härra Laarman'i kõne puhul, silmas pidades seda, et põllumeeste rühmas on veel terve rida kõnelejaid, kuna aga poleks õnnelik, kui samu eksimõtteid korratakse. Härra Laarman seletas, et ametnikkude arv olevat eelarve-eelnõu järgi tunduvalt suurenenud. Mina seletasin juba ühes faktilises märkuses ja ka oma teispäevases kõnes, et riigiametnikkude arvu näilik suurenemine oleneb ainult sellest, et käesoleval aastal on eelarve-eelnõu seletuskirjas ametnikkude arvu tabelisse paigutatud ka avalikkude kesk- ja kutsekoolide ning avalikkude algkoolide õpetajad, kokku 4408 inimest. Need õpetajad olid ka varem ametis ja said riigilt palka, kuid nad ei seisnud riigiteenijate tabelis. Riigiteenijate tabelit on ainult täiendatud puuduva osaga.

Peale selle on tabelis juures 821 inimest, mis tuleb sellest, et kaitseväes on maksma pandud Riigikogu poolt aastane sõjateenistus, mille tagajärjel tuli üleajateenijate arvu suurendada. See on sündinud Riigikogu teadmisel ja nõusolekul.

Peale selle on suurenenud teenijate arv riigi ettevõtetes, nimelt posti- ja raudtee alal, sest et tegevus neil kahel alal on kasvanud. On tegevusse astunud uus raudteeliin Pärnu ja Lelle vahel; arusaadav, et uuele liinile tuli ametnikke tööse panna. (J. Hünerson, põl: Härra minister, kas Teie teate, kuidas maal telefoni tarvitada saab?) See on teine küsimus. Valitsuseasutuste ametnikkude arvu ei ole aga suurendatud, vaid vastuoksa, valitsus püüab ametnikkude arvu vähendada.

Siis rääkis rkl. Laarman ka veel sellest, et maale minevat riigi eelarve eelnõu järgi vähem kultuursummasid kui varem, linna aga rohkem. See ei ole õige. Tõenduseks tõi härra Laarman ette asjaolu, et 500 krooni hariduseliidule olevat kustutatud. Mul oli juba au seletada Riigikogule, et siin ei ole tegemist kustutamise, vaid summa üleviimisega, see summa oli otstarbekohasuse seisukohalt üle paigutatud ainult Vabariigi Valitsuse käsutuses olevasse kultuurkapitali ossa, kust analoogilisi toetusi antakse.

Kui Riigikogu arvab, et tulevane valitsus ei anna ehk hariduseliidule 5.000 krooni toetust, siis ei vaidle mina selle vastu, et vastav summa eelarvesse paigutada.

On suurendatud maal raamatukogude toetamissummasid, on suurendatud rändteatri summasid sel põhjusel, et rändteater võiks maainimestele etendusi anda, on suurendatud koolimajade ehitusefondi summasid, et vastavalt seadusele võiks alghariduse sisse seada, on määratud umbes 40 miljonit senti toetust maa-valitsustele selleks, et maavalitsused saaksid korralikult algkooli õpetajaile palku maksta. On suurendatud toetust põllutöökoolidele õppeabinõude muretsemiseks j.n.e. (O. Liigand, rhv: Õpetajate toetusesummad on ikka eelarves olnud.) Tänavuses eelarves ei olnud. Asja tuli lisaeelarvega parandada.

Mis puutub piirituse tuludesse, siis peaks härradel Riigikogu liikmetel selge olema — minule paistab, et vaidlus siin üldse asjatu on —, et kuna Riigikogu on seadusega korraldanud teataval viisil alkoholsete ainete müügi, ja kui sellest müügist riigile summad tulevad, siis on valitsuse ja rahaministri ettekohtene kohus neid summasid riigi eelarvesse paigutada seni, kuni vastavate seadustega ei ole senine alkoholsete jookide müügi kord muudetud.

J. Fuks (as) (fakt. märk.): Faktilise märkuse pean õiendama härra Vessart'i märkust. Haridusekomisjonis hääletasid ka meie rühma esindajad avalikkunde algkoolide muutmise seaduseelnõu kiireks tunnustamise poolt. 1927. aastal võeti seadus I lugemisel vastu. II lugemisel tegi aga haridusministeeriumi esindaja ettepaneku, lugemine katkestada, et haridusministeerium esitavat pikema eelnõu, mis kõik puudused seaduses kõrvaldab. Siis tuli suvine vaheaeg, härra Vessart lahkus sügisel hariduskomisjonist, ja ta asemele tuli uus esindaja põllumeeste rühmast, ja peale selle ei ole see seaduseelnõu hariduskomisjoni päevakorras olnud. Ei ole isegi uut aruandjat valitud. Eraviisil on kuulda olnud, et ministeerium esitab uue seaduseelnõu. Kuid nagu teada on juba

kolmas haridusminister, ja seepärast selle seaduse arutamine hariduskomisjonis seisab.

O. Tief (as): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Minul ei olnud kavatsust eelarve I lugemise puhul sõna võtta. Kuid siit kõnetoolilt on vildakuid andmeid ja seisukohti ette toodud mõnes tähtsas eelarvega seotud küsimuses. Minule näib nimelt, et puudulikult on käsitatud meie metsapolitikat. Selles asjas tahaksin rkl. härra Tonkman'i kõne puhul järgmist avaldada. Asunikkuude, riigirentnikkuude ja väikepõllupidajate seisukohad meie metsapolitikas on laialdast vastuseismist leidnud. Eriti ei ole paljudele ringkondadele meeldinud kavatsatud väiketalude metsaga varustamine, niisama ei ole meeldinud uus korraldus riigimetsades karjatamiseks. Minul ei ole kavatsust meie põhimõttelikke seisukohti siin veel kord ette tuua. Seisukohad on juba küllalt selgunud.

Kuid ei saa märkimata ja kinni naelutamata jätta seda asjaolu, et teatud ringkonnad, osalt need ringkonnad, kes ennast maa esindajateks loevad, võideldes nende kavatsustega, (M. Laarman, põl: Missugustega?) on asunud kahtlustamisele, nagu oleksid asunikkuude, riigirentnikkuude ja väikepõllupidajate esindajad, kes poliitiliselt juhtival kohal, riigimetsi laastanud, nendega halvasti ümber käinud. Selles asjas oleks minul ette tuua järgmisi andmeid. Niisuguseid teateid, et endine ja praegune põllutööminister on laastanud metsi, levitab endine metsade peavalitsuse direktor Daniel, keda tsiteeris pikemalt Riigikogus rkl. Tonkman, ette heites põllutööministrile muu seas valeandmetega opereerimist. Nimelt toonud minister ette metsade peakasutuse — lage- ja valikraie — andmed, väites, et raiumisi ei ole toimetatud riigimetsas üle loomuliku juurdekasvu, kuna üldised metsaraiumise arvud, mis sisaldavad veel tuulemurru ja surnud metsa koristamise andmeid, hoopis suuremad olevat. Mina ei taha siin peatuda metsade juurdekasvu küsimuse juures, mis õieti meil täpselt välja selgitamata ja vaidluse all, kuid tahan alla kriipsutada, et selle küsimuse selgitamiseks, kas metsade kasutamine loomuliku juurdekasvu piirides sünnib, on mõõduandev just aastase raielangi peakasutuse suurus, millised andmed põllutööminister õieti ette toonud. Kui näiteks saja-aastase raielangi juures iga aasta üks hektaar metsa paljasraieni raiutakse ja peale selle koristatakse ainult tuulemurdu ja puhas-tatakse metsa, siis ei ole üle normi kasutamist, olgugi et mõnikord tuulemurd võib anda väga suure massi. Igatahes ei ole härra Danielil siin midagi põllutööministritele ette heita. Tema on ise sunnitud tunnistama: „teatavasti

põhineb meie metsade kasutamine pindalal, kuna massi arvestamine omab kõrvalise tähtsuse...

Pindala ja raielangi alusel on senimääratud aastane kasutusnorm 1921./22. aastal fikseeritud 8518,1 tiinuga, 1924. aastal 7961 tiinuga ja 1927. a. juba 6939,7 tiinuni vähendatud. Nii et härra Daniel isegi võtab selle õigeks, et just sel ajal, kui asunik oli põllutöoministriks, on raielank tunduvalt vähenenud, nimelt üle 1000 tiinu. Kui aga põllutöominister tõesti asetab esiplaanile metsade kasutamise andmed pindala järgi, siis tuleb härra Daniel süüdistusega, et ei tohi seda teha, vaid peab arvestama üldise raiutud massiga. Nii sugune on siis lugupeetud härra Danieli loogika selles asjas. Ühel kohal kirjutab ta, et põllutöominister lagastab metsa, sealsamas toob andmed, et põllutöoministri poolt on raielanki vähendatud 1000 tiinu võrra.

Praeuse riigimetsade kasutamiseviisi juures, võiks metsa ülenormi raiumises etteheiteid teha siis, kui selgeks tehakse: 1) et raielangi okasmetsale 100 aastat ja lehtmetsale 60 aastat on liiga väike; 2) et aastase raielangi pindala on ekslikult välja arvatud; või 3) et ei ole kinni peetud väljamõõdetud raielankidest. Seda ei ole keegi teinud ega püüdnudki teha, vaid püütakse metsade ülenormi raiumist põhjendada mingisuguse teaduslikult väljakalkuleeritud metsa juurdekasvu koeffitsiendi alusel, mille kohta härra Daniel ise tunnistab, et „see alles lõplikult selgitamata, sest teatavasti erinevad siin kaheksugused arvud suuresti, nimelt ametlikud ja teaduslikud arvutamised.“ Igatahes on põllutöominister oma seletuses kasutanud ametlikke andmeid, mis kokku seatud metsaametkonnas vastutavate eriteadlaste poolt, kes nende eest iseenesest mõista ka vastutavad. Ja nende tõenäolikkus on märksa suurem, kui härra Danieli „teaduslikkudel“ andmetel.

Kuivõrt lahku lähevad metsateadlaste oma arvamised küsimuses, kas on metsa raiutud üle juurdekasvu, selgitavad järgmised näited. Metsateadlane Reim väidab näiteks oma kirjutuses „Postimehes“ nr. 3 — 1928, et meil on kuni 1925. aastani tunduv üleraiumine. Selle vastu väidab härra Reidolf, metsasaajanduse osakonna juhataja, et 1922.—1925. a. riigimetsade kasutus oli 13.404 kantsülda alla juurdekasvu — „Postimees“ 19. jaan. 1928. Seda kinnitavad ka ametlikud ülejäägid, mis ette toonud põllutöominister. Minu teada ei ole põllutöominister kuskil tõendanud, et raiumata on jäänud aastast läbisegi 171.566 kantsülda, nagu väidab härra Daniel, vaid on iga aasta kohta toodud bilansid, mida loomulikult ei tule summeerida.

See mulje, et metsa meil ei ole liiga raiutud, vaid see lastakse liiga vanaks kasvada, tekkis ka ühel Rootsi eriteadlasel. „Postimees“ nr. 227 — 1927. toob jutuajamise Rootsi metsaeriteadlase direktor Leufvén'iga, kus muu seas öeldakse: „edaspidisel jutuajamisel selgus, et Rootsi põllumeestel võrdlemisi vildak ettekujutus meie metsadest olnud. Nimelt elatud usus, et Eestis on metsa liiga palju maha raiutud. Oma matkal aga konstateeritud sootu vastupidist: paljudel aladel võiks metsa veel enam kõrvaldada. Üldiselt saadud mulje, et Eesti metsi palju ratsionaalsemalt kasutada võiks. Maha võiks raiuda 30—50-aastaseid puid, ilma et mets selle all kannataks.“ Nii oli direktor Leufvén'i arvamine. See on põhjendatav sellega, et meil on metsamaterjali nõudmises noorema metsa peale üle mindud ja eriti puu, mida kasutatakse paberitegemiseks, ei või vanaks kasvada. Nii et sellel seisukohal on tõepõhi all, eriti veel kui arvesse võtta, et väga vana mets ei anna juurdekasvu.

Kuid peaküsimus seisab muidugi selles, kas on asunikust põllutöoministrite ajal metsi rohkem raiutud kui varem, sest süüdistatakse ju asunikust ministreid metsalaastamises, mida eriti ette tõi ka härra Tonkman. Selle kohta on järgmised ametlikud andmed:

Esiteks on aastase raielangi suurus, mis oli 1920.—1923. aastani 9300 ha — need arvud kandsin eelpool ette tiinudes — ja 1924./1925. aastal — 8730 ha, 1926. aastal vähendatud kuni 7585 ha, s. o. vähendatud 2000 ha võrra alates 1920. aastast. Samuti on keelatud ka erakorralise raielangi kasutamine, mis 1925. aastal oli ette võetud marga stabiliseerimise otstarbeks. Igatahes oli 1926. aastal metsa kokku hoitud üle 1800 tiinu.

Kantsüldades on aastane üldtarvitamine olnud järgmine:

1922 —	320.390 k. s.	1925 —	419.721,9 k. s.
1923 —	349.720 k. s.	1926 —	349.299 k. s.
1924 —	407.775 k. s.	1927 —	389.919 k. s.

Seega on 1926./1927. aastal asunikudest ministrite ajal metsakasutamine olnud vähem kui eelmistel aastatel. Kui öeldakse, et metsi laastatud, siis on see sihilik ebatõde.

Edasi tekib küsimus, kas on viimasel ajal hirmuäratavalt palju planeeritud riigimetsa. Selle kohta on jällegi ametlikud andmed: 1920.—1923. a. on planeeritud 57.879,9 ha

1924. a.	„	„	3.724,4 „
1925. a.	„	„	8.598,9 „
1926. a.	„	„	4.305 „
1927. a.	„	„	6.457 „

Seega näeme, et metsamaa planeerimine viimasel ajal ei ole olnud säärane, mille kohta võidakse öelda, et metsamaaga on hoolima-

ta ümber käidud, vaid on oldud väga tagasihoidlik, igatahes mõõdukam kui varem.

Silmas tuleb veel pidada, et planeeritud metsamaast on umbes pool lagendikud ja raiendikud, ja seepärast võib oletada, et üldiselt planeeritud metsa maa-ala ei tõuse üle 50.000 ha, ja kui arvesse võtta, et riigi käes on umbes 740.000 ha metsamaad, siis see suur kaotus ei ole.

Hoopis tühi jutt on, nagu jagaksid asunikud ministrid metsa omavoliliselt. Metsamaa andmine juurdelõigeteks sünnib planeerimise teel, see on peaaegu kohtulikus korras. Minister ei võta sellest harilikult muud moodi osa, kui et ta palvetele käigu annab või ei anna.

Väga palju heidetakse ka asunikudele ja riigirentnikkudele ette, et nad saavat väga palju metsamaterjale odava hinnaga, nii et teistele kodanikkudele üle ei jäävatki. Vaatame, kuipalju siis saavad protsentuaalselt asunikud ja riigirentnikud metsa. Selle kohta on riigimetsade valitsusel järgmised andmed. 1927./1928. aasta jooksul on antud metsa asunikudele ja riigirentnikkudele ning teistele alandatud hinnaga 17,2% kõigest riigi metsatoodangust. Seega teeb asunikude ja riigirentnikkude ehitusematerjal võrdlemisi väikese protsendi üldisest metsatoodangust. Kui meie aga veel arvesse võtame, kust antakse asunikudele ja riigirentnikkudele metsa, siis saame hoopis iseloomulikuma pildi. Tuleb välja, et suuremalt jaolt sünnib asunikude ja riigirentnikkude varustamine nende oma maadelt. Nii on nende maadelt raiutud 1922. aastast kuni 1927. aastani iga aasta üle 40 tuhande kantsülla metsamaterjali. Sellega on iga aasta üle 10% metsakasutusest olnud asunikude ja riigirentnikkude maadel, näiteks 1927. aastal 12%. Kuna asunikude ja riigirentnikkude üldine metsamaterjali summa oli 1927./28. aastal 17,2% üldisest metsatoodangust ja 12% raiuti oma maa pealt, siis on puht riigimetsast tulnud asunikude ja riigirentnikkude metsamaterjale kõigest 5% ümber. Praegu on olukord seega siis niisugune, et riigi metsi hoides hävitatakse asunikude ja riigirentnikkude metsad. Ühest küljest ei loegi metsategelased asunikude ja riigirentnikkude metsi metsaks. (J. Fuks, as: Just kui karjamaa, võsa.) Nii kirjutab metsade peavalitsuse direktori kohustetäitja „Postimehes“ 19. jaanuarist 1928: „Riigimetsade kasutamisest õige pildi saamiseks tulevad planeeritud metsade kasutamised peale planeerimise teostamist arvustusest üldse välja jätta, — sest et need metsad, nagu eelpool näidatud, riigimetsade pindalast metsade peakasutuse väljaarvamisel hoopis välja jäetud

(riigimetsade nimekirjast kustutatud) ja seega neilt saadud mass riigimetsade tegeliku kasutuse väljaarvamises ei saa figureerida. Metsamaad planeeritakse Maaseaduse § 23. alusel põllumajanduslikuks otstarbeks, see on põllumajanduslikuks maaks muutmiseks, nii et mets seal likvideerimisele tuleb ja et sellega ehk selle metsa juurdekasvuga enam arvestada ei tule.“ Mis edasi sünnib nende metsadega, selle kohta kirjutab metsateadlane P. Reim jällegi „Postimehes“ nr. 3 — 1928: „Lähemas tulevikus kasutusele tulevad metsad hinnatakse vastavalt 1, 2, 3, 4 j.n.e. aastat harilikust ajast varem ja raiutakse sealt maha ainult asunikkudele kõlblikud puud. Teised puud jääksid kasvama, kuni õige raiumisaeg kätte jõuab ja alles nende viimaste puude raiumisel arvestatakse mets paljaksraiuks. Tegelikult ei ole sellest kavast võidud kinni pidada, sest pärast asunikupuude raiumist on allesjäänud puud tuulest ümber paisatud, ehk kui seda pole sündinud, siis on mets pärast raiumist jäänud sarnasesse seisukorda, et selle edasihoidmine oleks vastolus metsakasvatustikkude algmõistetega. Mets on tulnud ikkagi enneaegu maha raiuda.“

Nii näeme, et metsateadlased tunnistavad, et asunikude ja riigirentnikkude metsadest raiumine viib metsad hävinemisele. Kui aga asunikud või riigirentnikud ise seda kõlbmatut ülejääki tahavad likvideerida, siis tõstetakse hirmsat kisa, et asunikud hävitavat metsa. Siin on kaks mõõdupuud: ühest küljest ei olegi asuniku ja riigirentniku mets mets, vaid põllumajanduslik maa, aga teisest küljest — katsuge seda maha raiuda, siis leitakse, et see on suur ülekohus metsa vastu. Asunikudest ministrite ajal tegi Vabariigi Valitsus 1927. a. otsuse, et asunikude ja riigirentnikkude metsi ei tohi läbi raiuda. Kui võimalik on asunike rahuldada 10 aasta raielangi etteraiumisega vastavas metsandikus. Tegelikult ei ole saadud seda korraldust tarvilikul määral läbi viia ja asunikude metsade hävitamisele tõkkeid teha, kuna paljudes kohtades raielood välja antud ja raiumisi võimata keelata.

Lõpuks tuleks peatuda veel ühe tähtsa küsimuse juures, nimelt kuidas on lugu metsa kultiveerimisega? Kas põllutöoministerium viimasel ajal on küllaldaselt hoolitsenud riigimetsade eest? Selle kohta on väga õpetlikud andmed. Nii on metsa kultiveerimiseks kasutatud krediite:

1920. a. — 3.748 kr., 1921. a. — 26.669 kr., 1922. a. — 58.893 kr., 1923. a. — 132.854 kr., 1924. a. — 144.550 kr., 1925. a. — 144.991 kr., 1926. a. — 221.986 kr. ja 1927. a. — 240.595 kr. Selle kahe viimase aasta jooksul on nõu-

tud peaaegu sama palju krediiti, kui varemata kuue aasta jooksul.

Ka riigikontroll märgib viimase aja edusamme oma ülevaates 1927./1928. a. eelarve täitmise kohta lehek. 168: „Metsamajanduse kulud on võrreldes eelmise aastaga suurenenud 888.882 kr. võrra, mis tingitud metsakultuuri tööde laiendamisest, sest aruandeaastal kultiveeriti metsa 1526 ha võrra, 18.609 kr. väärtuses rohkem kui eelmisel aastal ning muretseti puuseemneid tagavaraks seemnerikka aasta tõttu.“

Hoopis kurvem näib olema küll mõnel pool kohtadel metsa kultiveerimise asi. Nii oli minul juhus näha Tohisoo asunduse lähedal üht kultiveeritud metsa, kus kultiveerimine halvemaid tagajärgi oli andnud, kui naabruses asunikkuude karjamaal loomulik seemendamine. Ühtlasi on kõigil teada, kui laialdaselt on aset leidnud kohapealse metsaametkonnas kuritarvitused, eriti altkäe metsamüümine. Kurioosumina peab märkima, et osa samadest metsaülemustest, kes ägedasti protesteeris ja osalt praegugi protesteerib põllutööstri püüete vastu, hõlbustada ja kergendada kohalikkudele elanikkudele metsamaterjalide saamist, ja kelle niioelda õhususel ka mitmed Riigikogu rühmad ja tegelesed asunikkuudest-ministritele kallale tunginud, on ise altkäe kohalikke elanikke metsaga varustanud!

Kõik see näitab, et põllutööstri metsamajanduse kõrgemas juhtimises ei ole olnud väärsamme, mis õigustaksid etteheiteid. Õige on ka see karm politika, mida ajab minister kuritarvituste paljastamise ja kõrvaldamise suunas. Samuti on vaja kindla käega kõrvaldada see niioelda separatistlik metsavaim mõnes osas kohapealsetest metsategelestest, kes hädaohtu näevad metsa huvidele asundamise tegevuses ja seepärast igapidi raskendada püüavad meie sisekoloniasiooni. Need olid märged, mida tahtsin teha sel puhul, et siit kõnetoolilt on toonitatud ja arvamisi avaldatud, nagu põllutööstri tegutseks metsavaenuliselt.

Vaheaeg kl. 21 — kl. 21.15 min.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **A. Tammann**.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Vessart palub kvoorumi kindlaks teha. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) Koos on 52 Riigikogu liiget, seega on kvoorum koos.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Mina võtsin teist korda sõna selleks, et rahaministri väidetele vastu vaielda ja

teiseks, et härra Tammann'i poolt ettetoodud küsimustesse selgust tuua. Kõigepealt aga tahan puudutada rkl. Tief'i poolt ettetoodud väiteid. Härra Tief tähendas muu seas, et põllutööstri ei olevat rohkem metsa raiunud, kui see seaduslikult lubatud. See ei ole õige. Metsa raienormid arvatakse välja puumassi juurdekasvu järgi. Raienorm oneneb puumassi juurdekasvust. Praegu on Vene seadused maksvad, mis ette näevad, et mitmeks aastaks ei või metsa ette raiuda. Kuid meil on metsaraiumisega liiale mindud. On maakondi, kus enam metsamaterjali saada ei ole. Kui nüüd härra põllutööstri töendab, et meil metsi külluses olevat, ette tuues Rootsi professori sellekohased väited, et Eestis olevat metsa külluses, siis küsiks minna, kus see mets on? Praegu on üksikutes maakondades kuni 12 aastani metsalanke ette raiutud, ja siin tuleb minister ja ütleb, meil on metsa külluses, küsin veel — kus on see mets? Poolteist aastat tagasi kutsuti põllutööstri suurem nõupidamine kokku selleks, kust saaks neile maakondadele metsamaterjali, kus metsi enam raiumiseks ei ole. Sel koosolekul soovitati, et Läänemaa peab endale metsamaterjali tooma Virumaalt Sonda jaama kaudu, sellepärast et Läänemaal enam metsa ei ole. Kõneldakse, et Tartumaal olevat samuti suur metsapuudus. Paljudes kohtades kõnelevad kohalikud metskonnaülemad, et peab asunikkuudele ehitusepuudeks andma 5-tollijämedusi palke, see on metsa laastamine. Siin aga kõneldakse, et metsa on küllaldaselt. Meil võib metsamaad tessatiinide järgi küllaliselt olla, selle vastu ei saa vaielda, kuid seda metsa, mis raiutud ja kuhu uus seeme külvatud, ei saa metsaks lugeda.

On tarvis metsa alal kindel kord maksmata panna ja metsa kasutamine õigele teele asetada.

Puudutades tollipolitikat, millest siin palju kõneldud, tähendan, et põllumeeste kogude rühm on arvamisel, et tollideta läbi ei saa, kuid tollid peavad ühtlased olema. Põllumajandusel ei ole kaitsetolle, vaid koguni väljaveotoll maksmata pandud. Ei saa välja vedada tollita nahka, soolikaid, linu, eksportsigadel on ka oma tollimaks. See ei ole põllumajanduse edendamise. See on ühekülgne tollipolitika. Antagu ka põllumajandusele kaitse tollide näol.

Eelarve on võrdlemisi suur, peab raha olema, et eelarvet katta. Kust rahvas selle raha peab võtma? Majanduslik elu pigistab igalpool, pigistab linnas, pigistab maal. Aga ometi on eelarve võrdlemisi suur. Kui arvatakse, et rahvas rohkem piiritust joob, siis

peab tingimata raha ja aega olema, et juua võiks. (Sõjaminister M. Juhkam: Head tahet ka.) Head tahet ka, see on õige.

Edasi peaks Vabariigi Valitsusel teada olema, et meie põllumajanduses on suur ikalduseaasta. (J. Piiskar, stp: Tuhat üks kord on sellest kõneldud.) Aga kohe hakkab ärevus sotsialistide ridades tõusma. Just kui terava oraga torika erilasepesasse, kohe surr-surr väljas. Eriti imelik on see, et härra rahaminister tuleb ja tõendab, et meil ei olevat ikaldust, see olevat lahendatud. Ka karjapidamine ei kannatavat ikalduse all. (Rahaminister A. Oinas: Kust Teie võtate selle jutu?) Teie stenogrammist. Teie stenogrammi lugesin läbi ja leidsin sealt, Teie olete arvamisel, et karjapidamine ikalduse all ei kannata. See ei ole õige.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Tonkman, Teie kõneaug on läbi. Rkl. Järve annab oma küsitud sõna õiguse Teile. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Järve't ei ole siin.)

K. Tonkman (põl): Rahaministril on igapäev uus suund. Täna ütleb, et karjamajandus on ikalduse all kannatanud. Mina usun, et rahaministril peaks teada olema, et üksikutes maakondades hakkavad loomad alatoitluse all surema. Näiteks Pärnumaal lehmad ei tõuse üles. Kasarijõe piirkonnast tulevad teated, et mitmes talus on hobused surnud alatoitluse tõttu. Heinad on mädanenud, hobused surevad, ja kevadel ei ole kellega põldu harida. Viljandimaalt tulevad teated, „Vaba Maa“ tõi teate selle kohta... (Sõjaminister M. Juhkam: Seal on alati kõige värskemad teated.) Ükskord on, teinekord mitte. On rõõmustav, et ka siin pool aru saadakse, et maal on häda suur. Aga teadmine üksi ei aita, meil on tarvis tegusid.

Mis puutub võitoodangusse, siis toon ette kõige uuemad andmed selle kohta, kui palju karjamajandus ikalduse all kannatanud. Kui võtame 1927. aasta 12 kuu arvud kokku, siis viidi võid välja 194.776 pütti. 1928. aastal — 220.375 pütti. Võitoodang on alati tõusnud. Võitoodang tõusis kuni tänavu septembrini. Oktoobris hakkas võitoodang järjekindlalt langema.

Kui peatuda põllumajanduse edendamise juures, siis selgub, et põllumehe olukord muutub päev-päevalt aina raskemaks. Tarbeainete hinnad tõusevad kõigil neil aladel, mis põllumajanduses tarvis, tööliste palgad tõusevad. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kus kohas?) See on teile nähtavasti suur saladus, kuid vaadake põllumajanduse statistika aastaraamatut. Seal näete seda. Mõne päeva eest tegi „Päevaleht“ sealt väljavõtte.

Ma loen selle artikli ette. Põllutööliste palgalolud 1928. a. (O. Kask, tõer: Oleme lugenud.) Aastatöölise keskmine palk oli meestel 312 kr. aastas ehk 26 kr. kuus ja naistel 207,60 krooni aastas ehk 17,30 kr. kuus. 1927. a. said mees-aastatöölised 301,60 kr. ja naised 198,20 kr. aastas, seega on mees-aastatöölise palk tõusnud 3,4% ja nais-aastatöölistel 4,7% eelmise aastaga võrreldes. (Vahelhüüed pahemalt poolt.)

Maikuu 1927 peeti Genfis majanduse-teadlaste konverentsi. Konverentsist võtsid ka osa rahvusvaheliste põllumajanduslikkude keskasutuste esindajad, nagu Rooma põllumajanduse instituudi direktor de Michaelis, Pariisi põllumajandusekomisjoni esimees markii de Vogue ja sama komisjoni liige doktor Hermes, kes väga asjalikult sõna võtnud põllumajanduse raske seisukorra selgitamiseks ning näpunäiteid andnud, kuidas raskusi kõrvaldada.

Põllumajanduse esindajate mõttekäigu lähtekohaks on seisukoht, et põllumajandus on kõigi rahvaste majanduseelu alus ja jääb selleks ka edaspidi. Kaugelt tähtsam osa inimessoost saab ülalpidamise põllumajanduslikust tööst, ning põllumajanduses valmistatavad väärtused on väga palju suuremad kõigist tööstusesaadustest, ühes arvatud ka mäekaevandus ja metallitööstused. Põllumajandus ei ole ainult kõigi rahvaste otsekohene toitja, vaid see annab ka paljudele tööstustele tooresaineid, nagu puu-, naha- ja kiutööstusele. Edasi on aga põllumajandus kõige tähtsam tööstuse- ja käsitöösaaduste tarvitaja. Seepärast peaks olema igale selge, et eeskätt põllumajanduslikku tööd tarvis on kindlustada, alal hoida ja arendada.

Põllumajandus põeb praegu rasket kriisi. Ta on raskemas olukorras, kui enne sõda. Põhjus on selles, et põllumajandusesaaduste hinnad, võrreldes valmistamiskuludega, on liiga madalad. See on maksev põllumajanduse kohta niihästi tööstuse- kui ka põllumajanduse-riikides.

Praeguse majandusekriisi algpõhjuseks on õieti hindade ebakõla läbi kujunenud viletsus põllumajanduses. Kõrgete maksude ja kapitaliprotsentidega on seda viletsust aina suurendatud. Põlduhariv maarahvas on ostujõu kaotanud ja ei nõua tööstuse- ning käsitöösaadusi. Selle tagajärjel on loidus äris, tööstusesaadused jäävad lattu, nii ka tööliste hulgad tööta. Viimase nähtuse tagajärjeks on ka tööliste ostujõu langemine, põllumajandusesaaduste tarvitamise vähenemine ja põllumajandusliku kriisi teravamaks muutumine. Selles ongi majandusekriisi umbsõlm ja nõiaring.

Asja tuleb õigest otsast arutama hakata. Esimene samm üleilmliku majandusekriisi lahendamiseks on siis astunud, kui põllumajandusesaaduste hinnad kokkukõlastatakse valmistusekuludega. Praegu ei tasu ennast hästi põllumajandus. Seda suudetakse ülal pidada ainult sel teel, et põllumees oma vajadused rahuldamata jätab ja tarvidused alammäärani surub.

Et põllumajanduses tulusid kulude kõrgusele tõsta, selleks on paljud riigid sisse seadnud põllumajanduse kaitsetollid. Töösturid ja tarvitajad tõstavad põllumajanduse kaitsetollide vastu protesti, sest need ajavad elu kalliks, ja seega ühtlasi kallineksid ka tööstusesaadused, mis tööstuse alal võistlust raskendab. Põllumeeste arvates ei ole seal otseteed midagi parata. Tööstus peab oma saaduste hindade tõusu ära hoidma sisseseadete tehnilise täiendamise abil, kuna ka mõtet ei ole ebasoodsates oludes tööstust ülal pidada, nagu kohtades, kus puuduvad odavad jõuallikad, tooresmaterjali juurdevedu kulukas, või on tarvitamispiirkond väike. Igatahes peab ka tööstusetööline rahuloldavat palka saama, nõnda et ta suudaks rohkem põllumajandusesaadusi tarvitada. Ning põllumees peaks oma majapidamisesaadustest ka hinda saama, mis tema töö tasuks, siis võiks ta ise ka paremini elama hakata ja rohkem tööstuse ning käsitöösaadusi tarvitada. See võimaldaks siis tööstuse hoogsamat edendamist, ja majandusekriisi laheneks loomulikult.

Üleilmliku majandusekriisi kõrvaldamise mõttes ei ole takistamatu vabakaubanduse nõudmine ja tollide täielik kaotamine põhjendatud. Sest raskemates valmistusetingimustes olevates põllumajandusemaades hävineks vabakaubanduse puhul põllumajanduslik talupojakiht täielikult, ja samavõrt väheneks ka tööstusesaaduste tarvitamine, mis üldist majandusekriisi suurendaks. Ühelegi maale ei või pahaks panna, kui ta põllumajandust tollide kaitstel kindlustab.

Nii on kokkuvõttes Genfis peetud majandusekonverentsi arvamine. See peaks ka igale selge olema, et kui üleilmlikult majanduseteadlased seisukohta säärastelt valgustavad, et meie võime põllumajanduse kriisist välja viia mitte ainult valmistamise produktsiooni tõstmisega, vaid ka hinna- ja kaitsepolitikaga, siis oleks ka meie väikese riigi esimene samm, et peaksime selles suunas oma majandust arendama. Aga meie näeme ainult ümberpöördunud nähtusi, meil püütakse seda takistada, mitte edendada. Meil ei püüta küllalt abinõusid tarvitusele võtta, et põllumajandus selles mõttes edeneks, et ka põllumajanduse-

saaduste eest väärihinda saaks. Meil ollakse sellest huvitatud, et saaduste hinnad alla langevad, et need veel odavamad oleksid kui praegu, siis saavad linnad odavamaid toiduaineid, aga selle vastu, nagu seda ka majanduseteadlased kinnitavad, on põllumees vähem ostujõuline ja tarvitab ka linna tööstusest vähem aineid. Meie näeme praegusel ajal, ja seda tõendab ka kaupmeeskond, et praegu on müük ärides üldse nagu seismas, sest maainimestel puudub raha, et kaupa osta.

Edasi tahaksin härrade Schulbach'i ja Tammann'i väidetele vastu vaielda. Härra Schulbach'i arvates on majanduseelu küsimuse lahendamine ja maalt linnadesse inimeste rändamise küsimus kaunis kerge, ütleb paari sõnaga, et jagame talud ära, ja asi on korras. Härra Tammann ütles: vaadake, kuipalju on harimata maid, jagame need ära ja anname inimestele, ja asi on jälle korras. Nii lihtne see asi küll ei ole. Ega jagamispolitikaga kuigi kaugele ei saa. Jagamise juures tuleb ka ülesehitavat tööd teha. Ei ole mingit mõtet inimestel tühjale maale eluasemeid asutada, kui maa sellesse olukorda jääb, kui see praegu on. Maa tuleb kultuuri alla viia ja selleks läheb juba raha tarvis.

Milles seisab põhjus, et maad nii palju harimata? Selleks on kaks põhjust. Üks põhjustest on suur kapitalipuudus põllumajanduses. Ei ole kapitali, millega maid üles harida, ja rahata ei saa midagi teha, siis ei saa põllumeestele süüks anda, et maad üles harimata. Ma ei taha seejuures pikemalt peatuda, sest minu kõneage saab varsti läbi. (Vahelhüüe pahemalt poolt: On juba läbi.)

Edasi ei aita maa ülesharimine üksi põllumeest hädast välja, vaid põllumehele on ka tähtis hinnapolitika, nimelt et saaduste hinnad, mida ta valmistab, vastaksid ta töövaevale ja ta töövaeva tasuksid. On tähtis, et maasse paigutatud kapital enese tasuks, ja kui lahendatakse need küsimused, kapitalikriis ühelt poolt ja hinnapolitika teiselt poolt, — siis on keerdsõlm lahendatud, ja põllumehed hakkavad maid harima.

Kahjuks on neist küsimustest seniajani tasakesi mööda mindud. Kui härra Tammann tähelepanu juhtis, et põllumehed Riigikogus järeleandmatult olnud Pikalaenu panga põhikirja vastuvõtmisel, ja sellest olevat selleaegse valitsuse kriis tulnud, siis tähendan, et põllumehed ei ole põllumajanduse krediididele vastu seisnud. Seda võite ainult raadios kõnelda, see ei ole tõsi, sest igal Riigikogu liikmel oli selge, miks tekkis kriis. Kriisi tehti teistel põhjustel, mitte aga seepärast,

nagu oleksid põllumehed põllumajanduse krediitide vastu olnud.

Niisamuti kõneles härra Tammann, et Asundusekapitali seadus, mis Riigikogu poolt vastu võeti, ei ole palju parem endisest samanimelisest seadusest. Peab tähendama, et on suur vahe. Praegune asunduskapitali seadus on palju vastuvõetavam kui endine, ja härra Tammann kui aruandja peaks seda kõige paremini teadma. Põllumeeste poolt on alati toonitatud, et sõnadest üksi vähe on. Olen tänagi näidanud, missugused vajadused põllumajandusel on, aga teie naerate tõsiste küsimuste üle. Ütlen, naer tuleb naerdes koju tagasi ja kutsikas kõrval. (E. Joonas, stp: Sellest on raske aru saada.)

5. Koosoleku lõpetamine ja Riigikogu järgmise koosoleku määramine.

J. Voiman (stp) (korra kohta): Ma teen korra kohta ettepaneku,

lõpetada praegune Riigikogu koosolek ja määrata järgmine Riigikogu koosolek viis minutit pärast Riigikogu praeguse koosoleku lõppu, ning võtta päevakorda Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1929./30. aastaks — I lugemisel.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 22.25 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Abiesimees **R. Penno**.

Sekretär **A. Tammann**.

Abisekretär **O. Liigand**.